

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“

Slovanská knihovna. — Славянская Библиотека.

Snopič 35. — Cena 18 kr.

(Cena naročnikom celoletno glđ. 1.80, za snopič 15 kr.)

Urejuje in izdaja

ANDREJ GABRŠČEK.

Gorjupa naša kupa.

Obrazek

iz zgodovine nad-labskih Slovanov v 10. stoletju.

KAZANČIČI.

POVEST IZ ŽIVLJENJA BOŠNJKOV.

V GORICI.

Tisk in zal. „Goriška tiskarna“ A. Gabršček.

1895.

IMZ 030002267
ID = 04735026

Beseda naročnikom.

V zadnjem snopiču smo povedali, da bo izhajala naša „Slovanska knjižnica“ odslej le po enkrat na mesec v polovico večjih snopičih, to je povprečno 6 pol za 15 kr., ali 12 snopičev za 1 gld. 80 kr. na leto. Cena je ostala torej razmerno dose-danja. — Uzrok temu koraku smo povedali že zadnjič. Veseli nas pa, da se je od takrat oglasilo nepričako-vano število naročnikov z izrečno željo, da bi zago-tovili obstanek našemu podjetju. Le iz Maribora se je oglasilo nad 100 dijakov. Hyala njim in vsem drugim za toliko pomoč! — Pa tudi dela nismo mogli sami zmagovati, a sposobnega sodelavca nismo mogli dobiti. Zastonj dela dandanes le redkokdo, a plačevati po-močnika ne moremo, ko ima podjetje še vedno izdaten primankljej. — Zdaj, ko bo knjižnica izhajala le vsak mesec, bomo mogli obračati več pozornosti na vsebino, na jezik in na tiskarsko izvršitev.

Odslej bo znašala celoletna naročnina torej le 1 gld. 80 kr. Zató se nadejamo, da nam ostanejo zvesti vsi oni naročniki, katerim je bila dosedanja cena 2 gld. 60 kr. previsoka. — Po številu naročnikov bodo rasli tudi snopiči; mi bi dajali radi po 8 in tudi po več tiskanih pol berila za isto ceno, ako bi le mogli izhajati za silo. To pa omogoči veliko število naročnikov. Zató bo pač vsak naročnik, ki pridobi „Slov. knjižnici“ novih odjemnikov, koristil tudi sebi.

Posebno priporočamo skupno naročevanje, kjer je to mogoče, n. pr. na srednjih šolah in v raznih drugih zavodih. Ako se hoče tu kdo nekoliko potruditi, pridobi lahko veliko naročnikov, kakor so nam dali najlepši dokaz mariborski dijaki. V takem slučaju nabiralec potirja lahko pri vsakem razdeljevanju došlega snopiča le za jeden snopič naprej, kajti 15 krajcarjev vsakdo lože ugreši nego kako večjo svoto. — Priporočamo te naše želje in nasvete v blagovoljen premislek.

Pisateljem in prevajateljem se pa priporočamo, da bi nam doposlali tudi kaj v e č j i h povestij, n. pr. za jeden cel snopič, pa tudi lahko za dva ali za tri. Drobiža se nam je nabralo že precej veliko.

V Gorici, 14. februarja 1895.

Gorjupa naša kupa.

Obrazek

iz zgodovine nad-labskih Slovanov v 10. stoletju.

Poljski: Lucijan Tatomir („Lubawa“).

Priredil:

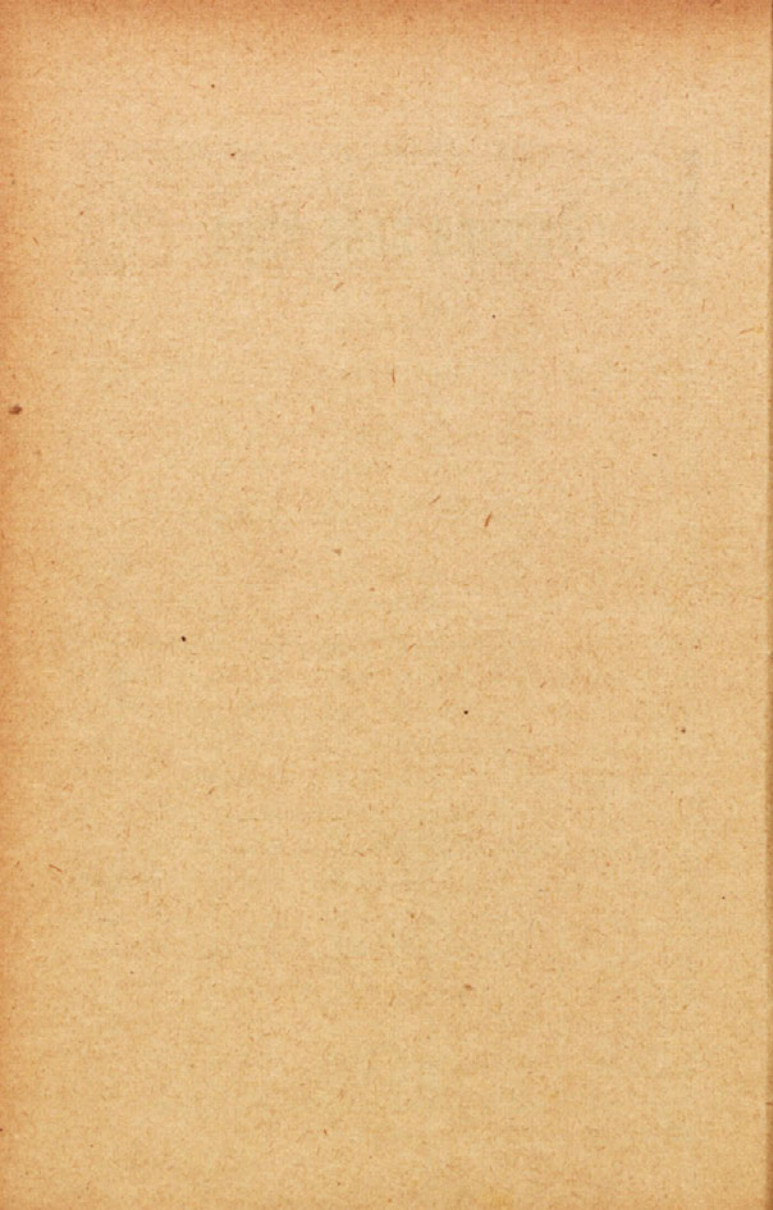
S. TUGOMIL.

V GORICI.

Tiskala, izdala in založila „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček.

1895.

I.

V prozornem jezeru je utopilo solnce zadnje žarke pojemajoče svetlobe. Rožnat večer razpenja nad zemljo srebrnaste meglene lise liki tančico nad sanjavo devo, ter je sklepa z mavričnim sijajem kakor z nitimi zlata in bagra. Sence so se razgrnile okrog in ovile prirodo s tajinstvenim plaščem. Samo jezerna gladina se lesketá z bledim sijajem; v jezeru pa se zrcalijo obrežne bréze in ločje in stara trdnjava (ki se razteza po strmem razritem bregu v krogu starodavnih lip — kakor osamljen orel v skalnatem gnezdu), pa nizke kočé, ki so poskrite pod drevjem v podnožju pogorja, podobne razpršeni jati prepelic. Ta nemirna podoba se spreminja raznovrstno za vsakim pluskom valovja — kakor vznešene, nerazločne, spremenljive sanje. Naposled se skrijejo za oblaki mesec, rimska cesta in druge zvezde.

Nad jezerskim bregom stopa samotno vitez.

Kaj ga je neki prignalo sem? Ali je prišel, da se naužije hladu julijevega večera? Ali ga je izzvalo slavčevo petje? Ali ga je izvabila vonjava cvetja?

Oj ne! Ta ni prišel uživat večernega hladu. Videti je, da je prišel iz daljnega kraja: kajti upehan konj hrče tu, pripet pri brezi, prah je debelo pokrtil vitezov plašč, čelado, perjanico in kodre, segajoče mu celó do ramen; in srce mu bije tako močno, prsi se mu dvigajo tako silno, da skoro zvoni železni oklep na njem.

Oj! Ni ga izvabila vonjava cvetja! Z naglimi koraki gazi cvetje in nestrpljivo teptá zemljo s silno svojo nogo.

Oj! Tudi slavčevega petja ni prišel poslušat! Pretrgane besede gneva ali bolesti mu silijo iz ust ter se izgubljajo v nočni tišini.

Oči vpira v trdnjavo in gleda tako bistro, da se zdi: da prodira skozi in skozi še nasip in ograjo in mecesnove stene, ter zré celó v njo.

Dasi je ponosne, neustrašene postave, vendar sega po meču na vsak šum, in okó se mu zablíši s takim ognjem, kakor bi hotel ž njim zapaliti vse drevje in kolibe, da bi razjasnil to temoto z ognjenim svitom.

V jednom oknu trdnjave se je pobilnila bleda svetloba luči — zdaj se zabliska, zdaj poizgublja — še enkrat vzplamti ter ugasne. Naš neznanec

se stresne, postopi nagleje nekoliko korakov ter obrne pogled od trdnjave na stezico, ki se je spuščala v ovinkih doli po griču.

Na oknu se nekaj pobeli — neka bleda senca se jame premikati pod ograjo ter izgine. Ali mari nočni duhovi nosijo ljudem čarobne sanje? Pst! Že je na stezici, suče se, giblje — pomika — vedno bliže in bliže, prišla je že pod breze nad jezerom: sveti se kakor bled ogenj. Vitez stegne roki, kakor bi htel stisniti ves svet na razvnete prsi; še malo — in sklenil je mlado devo v svoje naročje.

Dolgo sta stala negibljava, nema; duša se je pogovarjala z dušo. Mrtva tihota! Le veterček šumljá z listjem, le slavček gostoli v grmovju; na to se zasliši tiho šepetanje, pretrgano od togovanja devojkinega. Cvetovi so pobesili svoje glave, kakor bi hoteli poslušati tajni razgovor, breze so sklenile nad njima svoje veje, zakrivajoč ju pred radovednim pogledom mesečevim.

Tihoto pretrgajo zdaj silne besede vitezove, odmev se je odbijal v gaju kakor lomót (pokanje) vihre po drevesnih vejah.

«Jutri, Lastúna — jutri! Volil bi, da bi milijon vr vdrlo v moje prsi, volil bi, da bi mi sto gromovih strel raztreščilo na kose črepinjo, volil bi, da bi gnezdo strupenih kač leglo v moje srcé in bi ga raztrgale v prah — nego, da dočakam to jutro! Prekletstvo vsega pekla na to jutro! — Lastúna! to ne more biti in nikdar ne bo! Ali

sem zato lomil svoj železni meč na glavah nadlabskih paganov, zato razdiral s težko sekuro stene njihovih gradov, zato nosil požar v njih sela in trdnjave, da bi mi zdaj tak revni, malovredni knezič — čegar deželo preskoči moj konj — smel kar tako vzeti miljenko! Reci le jedno besedo — Lastúna, in s svojimi prsi razbijem te nasipe in ograje, s svojim očesom spalim to jastrebovo gnezdo — s svojim oddihom jim zastrupim vzduh! Le dovoli, — in že jutri se boče ogledoval v jezeru s krvjó pobarvan kup kadečih se pogorišč!»

Kakor žuborenje potočka oglasi se na to tožni glas devojkin:

«Alberih! Tega ne moreš storiti in ne storiš. Spominjaš li se: Dvanajstkrate se je že od tedaj pomladil mesec na nebu, kar so te bili ujeli v bitvi naši vojaki in vrgli — prepolnega ran in politega s krvjó — pod grajski nasip, ker so mislili, da si mrtev. In tedaj je prišla Lastúna, usnila se tvoje revščine, omila ti rane s svežo studenčnico, obvezala s platnenimi ovoji in dolgo te dramila, predno te je obudila k življenju. Potem te je bolnega skrila v tajnem gozdnem brlogu, vsak večer ti nosila živeža, na svojem naročji držala ti glavo, devala na rane zdravilna zelišča in — ozdravel si. Potem sva blodila skupaj po gajih, in Alberih se je zagledal v Lastúno, ali tóžilo se mu je vendar po svojcih. In tedaj mu je dala Lastúna konja in meč in orožje ter se poslovila v solzah od njega, in

Alberih je prisegel, da iz ljubezni do Lastúne ne bode maščeval svojih izgub nad našinci, prisegel pri svojih bogovih, pri zlatem križu, ki ga je nosil na prsih».

Devojkine besede so vzbudile v duši vitezovi spomin preteklih dogodkov: ti spomini so se mu preobračali v pameti kakor varljive prikazni nad razpaljenim peskom v puščavi. Srcé se mu je pretreslo od žála in ves je nehoté vzdrlital ter rekel s trpkim glasom, s kakoršnim vihra žvižga po špranjah razvalin, s kojim votel odmev doní po temnih globélíh :

«In v svojo pogubo držal sem to prisego; meč mi je zarjavel v nožnici. A danes preklinjam uro, ko sem na pol mrtev zopet povzdignil težka véka (očesne veje, trepalnice) in zagledal pred seboj devo, obilito z zlatim žarkom — lepo kot angelj, kopajočo se v jutranjem rožnem svetu. Zadrževal sem dihanje in molil k Bogu, zahvaljujoč ga iz srcá za nebeško prikažen: kajti mislil sem, da mi je poslal svojega angelja v snurnem trenutku, da bi odvedel mojo dušo do vrat rajske večnosti. A to ni bil sen; ni bil prišel angelj iz nebá — nego ti si stala pred mano. Zagledal sem tebe — tvoje modre oči, in ves svet mi je utonil v tvojih očéh; enkrat sem te zagledal in od tedaj te vidim zmerom pred svojimi očmi — po dnevu in po noči. Zastonj sem letal vse leto po vročini in mrazu, noseč mesto odziva vojne trobente ljubavne pesmi pod prage

paganskih sovražnikov, — samo da bi mogel priti do miljenke, ali vsaj ugledati senco njene obleke, dihati zrak, ki ga diha ona, ležati na zemlji, koder stopajo njene noge, in hladiti si v orošeni travi razpaljeno čelo in goreča usta. Vse zaman! Jutri ima biti Lastúna soprogá drugemu možu. Z eno besedo so strgane verige nadeje. — Toda blazni človek ne pozna prisege! Žar, ki mi pali prsi, ugasi le dvoje: ali kri sovragov ali pa tvoje naročje! Ugrabim te — unesem — naj bi mi branilo tudi tisoč vragov pristop do te volčje jame — ugrabim te, ali pa poginem!»

Končal je — kri mu je bila podplula oči, od krvi so mu bile nabrekle žile na čelu. Z roko je bil po držaju meča, z ного topotal tako silno ob zemljo, da je orožje votlo žvenketalo, in se perjanica majala na vse strani; breze so gibale svoje pobešene veje — kakor prestrašene — ter šepetale potihoma. Deva je stala tu, tresoča se kakor mesečev žarek; pretresle so jo te besede — dosegel je bil svoj namen. Oči so jej plavale v solzah, lica je zalivala zdaj gorka rdečica, zdaj lilijina bledost — ustna so jej drhtala; z jedno roko je stiskala bijoče prsi, a drugo déla zlahkoma vitezu na ramo ter govorila z glasom, s kakoršnim zvené strune razbitih goslij:

«Ne, ne pogineš dragi, ali pa poginem še jaz s taboj. Veš kaj, za taboj pojdem, v tvoj grad, ki si mi ga opeval tako divno v pesmih — za taboj

pojdem, če tudi na kraj sveta. Dà, zapustiti hočem te gozdne kočje, zapustiti i tri brate: ali prej mi ponovi prisego — prisezi še enkrat, *da ne vzdigneš več meča proti mojim bratom in njihovemu ljudstvu* — in Lastúna bo tvoja, tvoja na veke!»

In znova sta bila tiho, zadušene besede so se izgubljale v šumljanju listja in pluskanju valovja. Ali pri mesečnem svitu je bilo videti, kako vitez poljublja zlati križ, ki ga je nosil na prsih, kako dviguje k nebu oči in desnico. Po tem razgrne svoj plašč in okrije miljenko. Ta pa poklekne na zemljo, poda cvetju zadnji poljub ločitve in vzdihne tako težko, tako globoko, — kakor bi hotela na dolgo — dolgo vdihniti v sé vzduh rojstnega kraja. Še malo postane kot tihi, nemi kip britkosti in bolesti: tu pa jo vitez poprime, vzdigne in skoči z jednim skokom v sedlo ter oddirja po bliskovo proti svojemu domu.

Zemlja je zadonela pod konjskimi kopiti, v prašni megli je mignila črna perjanica vitezova in zavihrala bela obleka dekličja, in izginila sta kakor prikazni v sanjah.

Tihota nad jezerom! Samo mesec se lesketá v vodovju, samo vejanje vetra stresa briljantno roso z brezovih vej — kakor tihe solze ločitve in bolesti — in tiho šepetajo razplakane breze. — Slovenska deva je zapustila svoj dom, svoj rod, ter pobegnula z nadutim, verolomnim ptujcem, ki je hodil morit in požigat v rojstne jej kraje!...

II.

Bežala sta — zvezde na zahodu so jima kazale pot. Prešla sta že troje gor in tri potoke. Konj je padel; a dobil se je drug, ki ga je zvesti sluga držal pripravljenega v gozdu. Bežala sta dalje. Prašni oblak, poteptana zelišča so kazala njen sled. Petelini po trdnjavah so se jeli v prvo oglašati, drevje in mogile so se jima izgubljale izpred očíj, včasih so se zasvetile volčje oči v grmovju, zleteli preplašeni ptiči: a vse je kar mignilo pred njima in ostalo daleč zadej — gubeč se v nočnem mraku. Samo zvezde so ju spremljale in mesec.

V tem naglo zabobni zemlja. Vitez pridrži konja ter posluša časek. „Za nami so!“, šepne in kakor veter se zapodi dalje čez ravan. Zemlja vedno glasneje doni, vedno bliže je slišati peketanje konjskih kopit, vedno razločneje prinaša veter krik zasledovalcev in žvenket orožja.

Pred beguncema se pokaže Laba, ki se je razlivala kakor srebrn trak v širni dalji.

«Tam je meja moje zemlje — še malo in rešena sva. Tam na bregu me čaka moj zvesti Degenhart z vojnimi hlapci!», zakliče Alberih ter zasadi ostroge konju v bok, da se je kar kri pcedila. Konj je kar ogenj pihal skozi nosnici, črne prsi so se mu belile od pene, pot mu je oblijal labodski vrat, položil je ušesi po sebi in z ostalim naporom plul naprej.

Za njima je vihrala truma jezdecev z bliščečim orožjem. Na čelu njih se je gnal mož, močnejši in višji od drugih, v kosmati medvedji koži, z dolgimi kodri, bradat; z ognjenim pogledom je prebijal temoto, kakor bi hotel zadeti beguna že s pogledom, še predno ga doseže z mečem ali strelico, in vreščal je, kar so mu dale moči.

«Dalje za njima! Ne utečeš mi nemški pes!»

V naglem diru in kriku se je bil toliko utrudil, da so mu pene pršele iz ust, in vendar je podil konja le naprej in kričal je kakor obsedenec. — Oj! rad bi bil zletel na orlovih krilih nad Nemca, treščil nanj in pobil jastreba, ki mu je unesel golobico. To je bil Vidáč, knez Dolenjcev, ta je letel kot vsteklec. Učera je bil sklenil prijateljstvo z brati Lastúne, knezi Brežanov; obečal jim je bil, da jim hoče pomagati proti nemškim napadom in nikdar se ne boriti ž njimi z orožjem, nego braniti jih proti nejudinim sosedom. Za zvezo dali so mu Lastúno, in jutri jo je imel odvesti v svoj grad k svoji rodbini. A tu mu ugrabi izpod rok mejni grof nemški — tako srčno zaželeno devo. To bi bila grda sramota njemu in bratom Lastúne, če bi se Nemcu posrečilo, da bi ušel s svojim ropom.

Vodovje je zašumelo. Spenjeni valovi pluskajo ob bregove, v valovju se zrcali zlati mesec, migljajoč kot rubinov most od brega do brega, in dalje za vodo se iskri v rosnih kapljah po travi, kra-

seč zemljo liki z briljantnim vezenjem, in še dalje žari v čeladah in ščitih nemških vojnikov, ki stojé na bregu in gledajo na reko, ali pride kmalu njihov grof.

Alberih potegne konju povodce, zastavi se malce in pogleda za saboj. Ni bilo časa dolgo čakati, niti toliko ne, da bi bil iskal čoln, ki je bil ob bregu. Zagledal je ostrino pušic, namerjenih mu v prsi, in krviželjne meče, zbedel konja z ostrogo, udaril in skočil z brega. Voda je plusnila, milijon kapljic se je razbilo v zraku in razpršilo se po vodi, po konju in po beguncih, kakor iskre, vržene iz črne peči. Konj plava, reže valove, meša belo peno s temnimi valovi. Daleki krogi gubajo gladino, igrajo v milijonu barv in senc in bliskov, kakor bi objestne vodne vile metale na nje mavrične trackove in sipale z rokami biserje, rubine in safire.

Gonja je dospela že do brega. Pregarjalci obstanejo in pošljejo dvajset pušic za beguncema. Tetive so zabrnele, v zraku je zašumelo in pluskanje se je razlegalo po vodi. A nijedna pušica ni taknila niti viteza niti dekleta.

Videl je silni Vidač, da plavata le dalje in da v kratkem uideta preganjalcem. Oko mu je za-blisnilo. «Za njima! v vodo!», zakriči in prvi skoči z brega, za njim pa udari dvajset konj v reko. S šumom, treskom, hukom in krikom se boré z valovi, motijo vodo, pene peršé, reka vre in kipi,

razburjeno valovje pluska in bije ob bregove, kakor bi hotelo razdreti tesno strugo.

Alberihov konj ni mogel nositi več tolikega bremena; samo še glava je gledala iz razburjene vode. Izmučen vsled tolike gonitve tone in prha v eno mer s široko odprtima nosnicama, ter odganja vodo v stran; za čas se vzpne, a spet še globlje potopi. Vitez je odvrigel težko čelado in odtrgal oklep od prsij; z jednim ramenom reže spenjene valove, a z drugim drži z vso močjo Lastúno — nezavestno, na pol mrtvo. Ali tudi njega so zapuščale moči, vedno slabeje dviga prsi, nogi se zapletati, in premočen plašč ga teži bolj in bolj in vleče v globino. Potapljajo se! Jedva se beli še snežnobela obleka Lastúne nad vodo, a preganjalci so že prav blizu za njima. Še kratek čas, in dočejejo ju — ugrabijo, ubijejo. Nesrečnik zbere vse ostale moči in z vso močjo se peha naprej: tu pa dobi nenadno pomoč. Degenhart je priplaval k njemu, in za njim se vali truma hlapcev. Jedni rešujejo utapljajoča se, a drugi se že sekajo s sovražniki. Srdit boj divjá sredi valovja.

Alberih je že stopil na breg z drago v naročju. Z njene obleke lije voda curkoma, lasje so se jej razpletli in se usuli po ramenih in prsih, blesteč se od vode in mesečne svetlobe, obraz, oblja bledost, oči so zaprte, ustnice pomodrele. Kot alabastrov kip, kakor mrtva, mrzla leži na

rokah Alberihovih; on pa jo privija k sebi in jo skuša vzbuditi k zavesti.

«Lastúna, vzbudi se, vzbudi se! Že sva na varnem. — Odpri modre oči, poglej, tam skozi meglo se vidijo stolpi mojega gradu».

Vzdihnila je globoko, in prsi so se polahkoma dvignile; on pa je govoril dalje:

«Srečna bodeva — reci le jedno besedo, — le jedno besedo — draga! Na konja sedeva in v kratkem času bođeva v gradu. Tam se odpočiješ na mehkem ležišču, a jaz pojdem hlapcem na pomoč, da posekamo te paganske preganjalce!»

Naposled se dekle osvesti, življenje je zaigralo v odrevenelem telesu in dvoje modrih očij je poblisnilo — kakor košček nebesnega svoda med oblaki in se srečalo s črnimi očmi Alberihovimi.

Že se rdeči zora na vzhodni polovici neba, razširja rožnate črte po oblakih, rdeči jih s škrlatom, rmeni, spreminja v razne barve in sence, naposled pade bela dnevna svetloba na zemljo ter obsveti reko in bojevalce sredi nje.

Silni udarci padajo, meči žvenkečejo, oklepi škripljejo, kiji bijejo. — Že je palo nekoliko trupel v globino, že je bilo nekoliko mož ranjenih, voda se rdeči od krvi. Trije konji so sami izskočili na bregove ter dirjali po polju. Nekoliko okrvavljenih jezdecev brez konj reže valove in se prijema nadbrežnih vej. Vsi nemški hlapci so šli v boj, in bilo jih je tristo. Jediní Degenhart je ostal pri grofu,

razprostrl svoj plašč po zemlji, in nanj so položili Lastúno.

Kakor ob solnčnem vzhodu cvet odpré svoje barveno krilo in topli žarki sušé orošene listke: tako se Lastúni zdaj rdečé krasna, bleda lica; polagoma vzdigne glavo kakor bela lilija, kadar se po nočni burji dviguje ob lepem jutru. Vzdigne se, pogleda okrog sebe, vidi krvavi boj in poprosi Alberiha s sladko-prijaznimi besedami:

«Ukaži, naj se boj končá. Naj se ne preлива dalje kri mojih rojakov. Pomiri se ž njimi, podaj jim bratovsko desnico; naj jim tvoja milost prinese mir in pokoj, naj kri bratska ne kliče prekletstva bogov na moje bédno srcé.»

Tako je prosila Lastúna, ki je bila kriva tega prelitja krvi; in Alberih res pokliče zvestega Degenharta in govori nekaj pol-glasno ž njim. Stari sluga naježi obrvi in zgame z rameni; vidno je bilo, da ni rad slušal Alberihovega povelja. Ali da-si nerad, šel je vendar izpolnit ukaz mejnega grofa. — Obstal je nad bregom, in puhnil v trobento, ki jo je nosil na usnjatem pasu ob boku. Z vso silo je trobil v bivolvov rog in odmev je raznašal glas daleč po gorah in gozdih.

Vojskujoči hlapci so uméli to geslo mirú — znamenje, da je popustiti boj. In boj je res prenehal. Še je udaril ta ali oni z mečem v svoji besnosti ali loputnil z kijem: naposled pa je potihnilo vse — boj je bil pretrgan.

Vojaki se zbirajo na bregu, pomagajo ranjenim tovarišem, vodijo pohabljene konje in se ustavijo — po jedni strani bojni hlapci mejnega grofa, po drugi pa slovénski vojaki. Teh je bilo ostalo le še dvanájst — sami veliki, tršasti, širokopleči možjé, oblečeni v medvedje in volčje kože. Na prsih so imeli okrvavljene platnene srajce, na glavi železne čelade, na nogah liknate opanke, ob straneh železne meče in kamenite sekire. Vsakdo je imel túl, zavešen na plečih, in v njem trden lok in švigajoče pušice, lesene, pa z ostrim kremenom na koncu. Sedeli so na konjih, ki so bili močni, trdni, vztrajni.

Degenhart se obrne k njim in govori z resnim glasom :

«Moj gospod, mejni grof cesarski, hoče skleniti odzdaj z vami, Brežani, večni mir. Za vaše dekle vam daje svobodo. Od zdaj preneha razdirati vaše gradove in požigati trdnjave; in vaš kmet bode lahko mirno oral svoje zagone*). Ako pristanete na to — dobro: ako ne, tedaj poskusimo še dalje orožje v boju».

Tako je govoril; oni pa so molčali. Na to stopijo trije iz trume, ki so bili videti dostojnejši po obleki in postavi, in začeli so razgovor mej saboj.

«Kaj déš, brate?» pravi Boligost, «nemški hlapec nam ne govori slabo. Če dobimo mir za

*) Kos polja; znano na Bolškem in Tolminskem.

deklé, ki se je že omazalo s to sramoto in ki ni več vredno, da se vrne pod našo streho — to bi ne bila najslabša zamena».

A drugi — Ljubomir — mu odvrne na to:

«Saj tudi Vidač nam je isto obljubljal. Nemško orožje je še strašneje nego sosednji napadi, torej nam bo mir od te strani toliko ljubši. Ko bi živel še Vidač, presekal bi gotovo z mečem to pogodbo, kajti imel je res rad to dekle, ki ni bilo zvesto niti nam bratom niti našim bogovom. Ali ta že počiva tam na dnú reke. Škoda zanj, bil je močan, kakor dob, z rokami je zagrabil medveda, in sam je bil zarasel kakor medved: škoda ga! Nič več ne bo posedal z nami pri veseli gostiji, ne pride nam več na pomoč proti Črezpjenjanom in Ratarom. Ribe poljubljajo mu zdaj mrtvo obličje. — Menim, da lahko sprejmemo ta mir z Nemci. Kaj nam je za dekle? Zdaj nimamo več sestre! Samo ne veni: Je-li verjeti oholemu Nemcu, ki tako rad požré besedo — Slovenu?!»

Naposled spregovori še tretji, Dobrovit, ki je bil najstarši od njih in so mu bili po nekoliko že osiveli lasje; in ta pravi:

«Ni kaj reči — saj bi bila sramota za nas, da bi se borili za dekle, ki nas hoče samo popustiti in ima rajše ptuje bogove nego naše, ima rajše ptujo streho nego rodno hišo in se hoče odreči veri svojih otecev. Pustite, naj gre v pogubo! Mi se je odrekamo in jej dajemo na pot proklet-

stvo bogov, prokletstvo starega očeta, ki spi že deset spomladij pod mogilo in ki jo je bil oddal nam bratom v varstvo, naše bratsko prokletstvo jej in sramoto, ki nam jo je napravila. Naj gre v pogubo! Vražjemu, verolomnemu Nemcu tudi jaz prav ne verjamem; a za to naj nam priseže, da bode možno mu verjeti».

Te besede je govoril s trpkim glasom; videlo se je, da so mu prišle le s težavo čez usta. Njegov obraz je zakrila britka tóga, in gnjev in srd in bolest so skrivili njegove črte, roki ste se mu tresli, glas je trepetal in oko je bliskalo od gnjeva in solz.

Lastúna je slišala govor bratov. Vzdigne se, da bi nekaj odgovorila; toda besede so jej zamrle v prsih; ni zmogla glasú, samo ustnice so jej drhtele, oči obstale in lica so jej pobledela bolesti. Bolestno je vzkriknila, zakrila obraz z rokami, v debelih jagodah so jej cureli potoki solz po obličju, in padla je v naročaj Alberihu.

Oni pa — starejši brat — govoril je še dalje, obrnjen proti Degenhartu :

«Naj priseže tvoj gospod — Nmec : da bode držal zaobljubljen mir, potem prisežemo tudi mi isto ter pojdemo žalostni v svoje loge».

Alberih izstopi, vzame svoj meč, ga vtakne v zemljo in poklekne pred držaj, kakor pred križem. Potem vzdigne desno roko in oči proti nebu in govori prisego :

«Jaz, Alberih, mejni grof cesarski znad Labe, prisegam pri ranah svojega Odrešitelja, da hočem za vedno pustiti v pokoju vas, ljutiške Brežane, polabske Slovence, ki mejite z mojo deželo; da ne bom napadal vaših mest, da ne bom pustošil vaših setev, da vaših ljudij ne bom lovil, da ne vzdignem meča proti vam, če vi s svoje strani ne daste povoda k temu. Da-si bi vas mogel pogubiti in uničiti, vendar radi ljubezni do Lastúne vam podarim pokoj!»

Alberih je končal. Na to izstopijo zopet iz vrste trije bratje, knezi možatih Brežanov, in najstarši, Dobrovit, dé slovesno :

«Prazno je, Nemci, vaše hrupilo. Večkrat so naši oboroženi mladeniči prodirali daleč v vašo zemljo. Naša mesta stojé do zdaj ponosno nad bregovi morja in pošiljajo na daleč kupčijske ladije. Dozdaj nas ni mogel uničiti vaš razbojni meč in tudi ne bode mogel v bodoče, dokler nas branijo naši bogovi in naši gozdi. Sprejmemo mir, ali ne iz strahu radi vaših groženj, nego za to: ker nismo krvižejne zveri, temveč bi si rajše odpočili od vojskinih trudov, in ker je naša zemlja že vsa zalita s krvjo».

Potem vzamejo vsi trije svoje meče in obrnivši ostrino proti sebi, govore s slovesnim glasom :

«Mi, Bolihost, Ljubomir in Dobrovit, knezi Brežanov, prisegamo : da bomo držali mir, sklenjen z vami — Nemci. Zaklinjamo se pri gromovih

Perunovih, pri glavi umrlega očeta, pri svojih mečih. Naj za nas na vekomaj usahne rog Svan-tovida, naj Henil s kugo uniči naše črede, in Perun z ognjem sežgé naše hiše in naša polja, naj se naši meči obrnejo proti nam in izsekajo drobovje iz nas; naj naš sivi otec, ki ste ga Nemci ubili, ustane kot volkodlak (krvosés) iz mogile in izsesá našo kri do zadnje kaplje, če ne spolnimo dane prisege!»

Izrekli so; zdaj pa se jim naježé lasje na glavi, obličja pobledé in ustnice pomodré; le oči so se strašno iskriale. In govorili so dalje:

«Ko bi pa vi, Nemci, ne ohranili mirú, ne držali prisege, tedaj naj se vam spremeni križ, ki ga nosite na prsih, govoreč, da so to vaši bogovi, v goreče oglje, in naj vam spali prsi celo do srcá, naj vam hramovi vaših hiš in svetišč treščijo na glavo in naj vam segnjito telo odpade od sprhnelih kostij; naj psi in krokarji raztrgajo vaša trupla in jih črvi razjedó v prah, in nestalni veter naj uniči na vekomaj vaš sled na zemlji!»

Končali so; a Nemce je preobladal strah in mravljinci so jim gomazeli po telesu. Naglo so se odvrnili in šli na svojo stran. Alberih je jezdil na čelu in nosil saboj Lastúno, a za njim je šel zvesti Degenhart z ostalimi hlapci.

Brežani pa postojé malce tiho. Gledajo za Nemci, pa zró v vodo, ker do brega je bilo priplulo človeško truplo. Spravijo ga na suho, po-

gledajo in spoznajo, da je Vidačevo. Nemški meč mu je bil razklal glavo, pol črepinje je ostalo nekje na dnú, iz druge polovice gledajo raztreseni možgani, desno okó, izdrto iz jamid in zalito s krvjo drži se le na jednej modri žili in se spušča na lice, ki je do kosti presekanó, odprte ustne so se obesile na brado in kažejo dve vrsti polomljenih zob. Danes so ga imeli zvezati za vedno z Lastúno, a združijo ga z zemljo, namesto pirnega ležišča dadó mu mogilo, mesto očij Lastúne — vrček žalnih solz. S častjo prenesejo vojaki Vidačevo truplo čez vodo in ga vzemó saboj. Polagoma se je pomikal pogrebni sprevod čez ravani in polja, dokler se ni skrila za temnimi gozdi.

Črni oblaki so zakrili jasno svetlobo dneva, vlažne megle so se vlačile nad zemljo, spajajoč se v sivih krogih s težkimi oblaki. Nad reko so letale kavke in vrane in posedale po obrežju, pokrivajoč zemljo s črnimi krili, kakor z žalobnim trakom. Kričale so presunljivo; in to krokanje se je izgubljalo v vlažni megli in napolnjevalo zrak z zategnjenimi, tožnimi glasovi.

III.

Že so bili videti visoki, špičasti stolpiči grofovega gradú, ki so moleli svoje opéčne vrhove v oblake ter gledali z ostro-lokovimi (rtastimi) okni s strme skale na nadrečne ravnine. Pristop do

gradu so zabranjevali debeli zidovi in nasipi in viseč most nad zijajočim prepadom, okován z železom.

Približa se Alberih z vernim Degenhartom in hlapci: ali tužen je Alberih, mračen Degenhart, neveseli so hlapci. Mejni grof je otožen: ker Lastúna le molči, ne pazi njegovih nežnostij, marveč jej v solzah plavajo oči ter obrača žalosten pogled proti rojstnemu kraju; in taka žalost je nastopila na njeno čelo, taka bôl zatemnuje njene zenice, da se Alberihu kar srce trga. A Degenhart je mračen: ker ne bo mogel več krhati meča nad vratovi sovražnikov; in hlapci so neveseli, ker so izgubili deset tovarišev, ker jih pekó rane in se vračajo brez plena, da bi posedevali brezposelno v gradu kakor za samostanskimi zidovi.

Prijahali so do visečega mosta, ki je votlo bobnel pod konjskimi kopiti; prišli so do vrat in zamolkel odmev se je odbijal od črnih obokov, in tlak na dvorišču je zadonel od podkov.

A kdo stoji tam na dvorišču pri podbojih grajskih vrat?

Na jedni strani je čakal tú Rajnhold. poslanec hamburškega kneza. Poklonil se je grofu ob njegovem prihodu, Lastúno pa pogledal tako, da je kar zadrhtela. Na drugi strani je stal deček, bos, v raztrganih krpah, z razmršenimi lasmi. Na mladem licu je bila béda začrtala globoke sledove, glad jih je pormenil in izmučil. V sredi bledega

obraza se mu je svetilo dvoje velikih očij kot dva bleda ognja na pokopališču, a bile so videti tako divje in turobne, tako globoke — kot ogledalo bezdanskega vodnjaka vsred pustine. Stopil je pod steno in skubel konce svojih krp, gledajoč pred se mrzlo, ledeno — kakor bi ničesa ne videl.

Alberih stopi k vratom, vodéč Lastúno. Za njim stopi poslanec, ki mu dé nekako oblastno:

«Z važnimi opravili prihajam k Vam od kneza. Izvršite — prosim — brzo svoje stvari, da bom mogel govoriti potem osebno z Vami v sobi».

Tako je dejal, in ne čakaje odgovora stisnil svoje ogrinjalo in se zavil vanj, nekaj tihoma šepetajoč.

Alberih pelje milenko v sobo, stoječo ob voglu poslopja. Ko sta ustopila in sedla na klop, reče jej:

«Tu bo tvoje bivališče, Lastúna. V ognju ljubavi stopi se ti spomin minolih dnij, pozabiš brate in rojstno zemljo. Odpočij si zdaj od trudenega pota. Poklicati hočem služabnice, da ti napravijo posteljo in prinesó okrepila. Jaz pa moram — dasi nerad — opraviti s poslancem, kar bo treba. Jutri pa ti naš svečenik s krstno vodo izmije madež poganstva s tvojega čela». — Na to pobjubi svojo zaročnico ter odide iz sobe.

Zahajajoče solnce se je še oziralo na zemljo in se poslavljaló od svetá s solznim žarenjem, prešinjajoče temno oblačno zavéso, olepšujoče z ža-

lostnim sijajem polje in reke in grad mejnega grofa, gledajoče skozi ostro lokovo okno v čumnato Lastúne. Bilo je videti, kakor oko umirajočega bolnika, ki še enkrat zažari in poblisne, predno ugasne za vekomaj ter pogleda okoli sebe, da bi vzelo seboj v grob podobo okrožujočega ga sveta, v spomin prejšnjega življenja.

Lastúna sedi še vedno negibljivo, gleda po sobi, ustne so jej na pol odprte, roki ste jej padli kakor onemogli v naročje, a misli so jej pobegnile daleč daleč tje in duša je zletela z mislimi — in blodila po pustini domišljije. Tako sedi, kakor nezavestna, kakor okamenela, samo oči, zatopljene od solz, vodi brezmiselno po stenah sobinih.

Soba je visoka; temni oboki počivajo na štirih kamnitih stebrih votlo udrti, kakor upadla véka mrtvaškega trupla; skozi okno pada sij krvavo-tonečega solnea kot svetloba grobne lučice.

Lastúna gleda in se vsa strese, a oči so jej obstale uprte v jeden kot. Na žarkih, ki migljajo samotno po sivi steni, pojavlja se tiho neka senca, tresoča se kot meglen hlap, kot prozoren oblak . . . Polagoma se jej bliža, dobiva jasnejo podobo, razrašča se ter obstane pod stebrom, kakor neka bleda postava. Na prsih ima krvav madež, obličje je mrtvaško, na mestu očij črne jame, v njih tli neki sinji žar kot žareče žveplo, na mestu, kjer so bila usta, na celoma odrtih licih grizejo črvi ostanke zgnjilega mesa. Strašilo je obstalo, siri suhe koščene

počrnele roke, nateguje jih, bliža se proti Lastúni ter se je dotakne. Leden hlad stiska jej kri v žilah in bega do srcá, in spreleta jo mraz, zebe jo: kakor bi jej ledene grude padale druga za drugo na srcé. A nagloma se spremeni ta ledeni tok v paleč žar ter se podi po notranjosti kakor vrelec stopljene smole. Oči so jej obstale otrple, odrevenele, bôl jej stiska osrčje, kakor razpete železne klešče; stemnilo se jej je pred očmi. — Nič več ne vidi, vendar pa sliši neki šum pod visokim obokom, kakor odmev vihre, kakor šum perutnic splašenih ptičev, kakor pokanje plamena, kakor zadušeno javkanje izpod mogil. Nerazločno, zmešano brnenje se je skladalo in zlivalo polagoma v jedno soglasje, v jeden zvok — divji, zlosluten; in to je ječalo pod obokom nalik glasu razbitega zvona, kakor sova nad mogilo, ječalo je van in ven: prokletstvo! — prokletstvo! — prokletstvo! — Lastúna vzkrikne bolestno, opusti jo zavest in onemogla pade na kamnita tla.

Kmalu za tem ustopijo služabnice, noseč v srebrnih skledah kadečo se večerjo in mehko posteljino in preslice zase. Bilo jih je pet, vse same sužnje iz slovenskih dežel. Ko zagledajo na tleh ležečo Lastúno, blede, brez življenja, obstanejo prestrašene; na to pa pohité jej pomagat. Vzdignejo omedlelo devo ter jo prinesó k oknu, meneč, da jo vzbudi pihljanje zraka.

Ko se zopet zavé, preleti z očmi družbo služkinj in dalje po sobi in potegne z roko čez obraz,

kakor bi hotela izbrisati iz spomina strašno prikazen; po tem pa obrne oči na okno in znova požene svoje misli daleč — daleč — —.

Služabnice jej napravijo ležišče, potem večerjo na mizi, prižgó svetilnico in ogenj na malem ognjišču, kajti zgodnja noč je bila nastopila z mrzlo burjo vred. Lastúna stoji še vedno pri oknu in gleda v nočno temino. Na dvoru žvižga veter in dež šumi in grom buči po oblakih. Temno je, črno, samo včasih švigne bliskovit trak in razsvetli z žarečim svitom temno nebo in črno zemljo, grad in nasipe in pa dečka, ki je na okopih stoječ pel z zategnjenim glasom, ne brigajoč se za dež in vihar:

Sova guka v črnem lesu,
Krokar stopa po mogili,
Burja tuli — slična besu,
Deček peva — jok ga sili:
Dom mu dimno pogorišče,
Svojce drage zaman¹⁾ išče,
Sam je sam — le pot mu dom,
Krov oblak — noseči grom.

Lastúna posluša pesem — znane so jej besede v znanem jej jeziku! Nagne se čez okno in upraša:

«Odkod pa si, deček?»

«Iz svetá!», bil je odgovor.

«A zakaj si tudi ti tako žalosten?»

«Ker sem sirota brez otea, brez matere, brez rojstne hiše. Po svetu iščem dom in mogil, in zdaj prepevam, zdaj plakam».

Umolknil je za časek; a kmalu začne znova žalostno pesem:

Oj kak tožno je tam zdaj,
Kjer je močen grad bil kdaj,
Zemlja sveta, plodovita,
Polna rib, medú in žita;
Vladal onde je že davno
Rod Hižanov starih slavno,
Zdaj oko zastonj ga išče
Razvalina je — mirišče¹⁾);
Zemlja sveta, rodovita
Zdaj s krvjó je tam napita,
Trupel polno in kosti
Pod mogilami tam spi:
Rod Hižanov slavnih.

Pesem je utihnila. Lastúno sprehaja groza, dečkove besede jej zvené v ušesih kakor zlostno, usodno prerokovanje. Polasti se je usmiljenje do bédne sirote in zakliče mu:

«Pojdi v sobo, bédno dete, pojdi, ogrej se tú pri ognju».

Poklicala ga je, in deček ide; ali ne išče niti poti, niti durij, marveč vzpné se prosto na zid, kakor maček, pripleza po obkrajkih in robovih do okna in skoči v sobo. Pogleda na mizo, kjer se je še hladila večerja v skledah, pa po služabnicah, ki so sedele na klopi pod steno in predle; vidi to, a ne mika ga niti obložena miza, niti obličje deklet — temveč stopi kar k ognjišču, sede na kaunnita tla in se greje pri ognju.

¹⁾ Zastonj. — ²⁾ Podrtina.

Lastúna ga uprašá radovedno:

«Povej mi deček, kje si pustil otca, mater in rojstno streho, čemu blodiš tak po svetu brez doma, — brez tolažbe?»

Deček potegne kolena pod prsi, opre lakte ob kolena, nasloni lice na roki, oči pa upré v Lastúno, oči tako solzne, tako tožne, da te je srce zbolelo pri tem pogledu, in jel je pripovedovati prav polagoma:

«Imel sem očeta, imel mater in dve sestri, imel sem tudi brata in imeli smo hišo in vrt in vole in zagon polja. Otec je bil kakor bel golobček, mati — bela lilija, sestre — rdeče vrtnice, brat — mlad dob, a jaz mal deček. Rad sem se bavil s cvetlicami na loki, želodom, ki pada jeseni v gozdu, s kamenčki v potoku. Po zimi ob večernicah sem poslušal spev deklet: o treh zvezdah, o Lelovi zori, o mladem mesecu in hodil sem od hiše do hiše po vsej vasi. Na vsaki hiši v naši vasi je bilo štokljino gnezdo na stebriču, in pod vsakim ostrešjem so visela lastovičja gnezda. In vsako spomlad so priletevale štoklje nekje izza gor, izza morja in klekotale radovaje se, klicale ter iskale svojih gnezd. Tudi lastovke so prifrčale, čim so se odta-lile reke v krilatemu vencu, izza vod, kjer so prespale zimo, in priletele v našo vas in švigale v okna ilnatih koč, kakor bi hotele pozdraviti ljudi po dolgi odsotnosti. In naš stari ded, ki je znal najlepše pesmi in so ga vsi zvali očeta, ker je živel tako

silno dolgo na svetu, stopil je iz hiše in pozdravljal ptiče: „O pozdravljeni mi bodite, pozdravljeni ljubi gostje, mili ptički. Pozdravljena nam brzna lastovica, ki loviš muhe in komarje, da bi ne pikali ljudij; pozdravljena nam bodi krasno pernata štoklja, pridi na naše loke jest žabe, modrase in škodljive črve; pozdravljen nam sivi žerjal, ki nam prinašaš spomine na svojih krilih, spusti se niže na zemljo, da nam solnce prej prigranje“.

Rano nas je budil škrjanec in oče je šel orat in sejat na polje. Zvečer nas je uspaval šum drevja. Spomladi, ko je odcvela praprot, ozaljšala so se naša rusolasa dekleta z rutičnim vencem in šla zažigat svete ognje. Kar je bilo živo, vse je tedaj popevalo, radovalo se, opravljalo svete obrede in gostije, dokler ni jela petpedikati prepelica in dala znamenje za žetev. Sestre so žele žito, jaz pa sem zbiral odpalo klasje za njimi.

Za vasjó je bila kopa polna mogil. V noči je bilo tam strašno; samo uharica je sedela tam in klicala po noči. Komur „trojzelje“ ni več pomagalo, šel je odpočivat pod gomilko.

Bilo nam je tako lepo, tako dobro tam v naši vasi! Strašna kuga v beli plahti se nas je ognila od daleč; tiha déva z izrutimi očmi in krvavim ogrinjalom okoli lasij, ki pobija s črno šibo male otroke, ni mogla najti naših vrat, in blede uboštvo in svetlo-koščena béda ste nas pustili daleč na strani. Le včasih je volkodlak lajal pod plotom, včasih so divje babe zavájale v tisovem

gozdu, zobata štorclja je zaječala na strehi, prikazal se je krvosés in ljudjé so se prestrašili. Ali našli so zoper to zelišča in čare pri stari čarovnici Bohni, ki je umela lečiti vse bolezni, in tako so lahko odpodili bedo in strahove.

Ali slabih ljudij se rešiti — to ni bilo mogoče. Prišli so spomladi, predno so se vrnile štorclje, predno so priletele lastavke izza vód: prišli so — strašni, železni možjé, in uničili so z ognjem naše hiše, pobili z železom naše ljudi, vzeli s saboj naša brdka dekleta in odšli. A za njimi so ostala le pogorišča, mrtva trupla, kri in — visoki križ. Vsred požgane vasi blodilo je le deset dečkov. Tudi jaz sem hodil okrog po razpaljeni koči. Priletele so lastavke in štorclje, a svojih gnezd niso našle; dolgo so žalostno klekotalé in gogotalé in švigale okrog, naposled pa so se vzdignile ob ranem jutru ter odletele v daljno stran. Tudi jaz sem šel — šel in od tedaj blodim po svetu. Nazadnje so me dobili vojaki, podobni onim, ki so spalili našo vas, in privedli so me sem v grad in tú me imajo kot psa in tepó me kot psa!»

Deček je umolknil in se globoko zamislil. Lastúna je oprla zamišljena laket ob mizo, sklonila glavo na dlani in je tudi razmišljala. Na ognjišču je pokal ogenj, včasih je vrglo ogenj celó na sred sobe, včasih so iskre švigale. Vretena so brnela, nevihta je bila prenehala, samo dež je šumel enakomerno.

Deček je bil zaspal. Morebiti je imel vsaj prijetne sanje: kajti nasmeh se mu je prikradel na obledeli ustni in rdečica mu je okrasila porumeneli obraz. Tudi Lastúni ste se zapirali težki trepalnici; odpravi torej služkinje, te iznesejo sklede in kodelje ter odidejo.

Lastúna pade na posteljo. Tihi sen se je približal k njenemu vzglavju in utolažil bolest — v pozabljenju in varljivih sanjah.

Tiho je! Le ogenj še buhti¹⁾ (plamti) na ognjišču, po stenah se gibljejo nekako pol temne meglene postave; deček potihoma peva v snu, ali neko veselejšo pesem: morda je videl v snu očeta, mater in rojstno hišo.

IV.

Vse je že usnulo v gradu in tihota je pokrila temne stene. Samo z jednega okna še miglja svetloba, namreč iz onega, ki gleda iz Alberihove sobe. Po sobi se premikati dve senci, jedna Alberihova, a druga Rajnholdova.

Mejni grof hodi z naglimi koraki od praga do praga, a poslanec stoji pri oknu — ponižen v kretanju, a oko mu plamti nekako ukazujoče, in tak je tudi njegov govor:

«Gospod grof, še enkrat ponavljam, knež me pošlje do vas, da bi vas zopet obrnil k naši čedi — kot izgubljeno ovco. Če hočete poslušati očetovski

¹⁾ Prim. hrv. buktjeti; znano na Tolminskem.

opomin — tedaj vam prinašam blagoslov v vašo hišo in ljubezen cerkve zlivam na vašo glavo; ako ne, izločeni bodete iz občestva vernih. Že od lani vam rjavi meč v nožnici a pogan napreduje v ošabnosti in moči ob vaši strani. Vi, ki ste se nekdaj vneto bojevali za vero, stopajoč po očetovih stopinjah, ki je iztrgal te zemlje nevernikom in tu sezidal grad z dovoljenjem in pomočjo cesarsko — sedaj pa lovite medvede po gozdih, ali pa rajše sedite brezposelno v zidovju. A tú ni časa počivati!

Bodrici, ki so se bili za kneza Čedraga zvezali s cesarjem Ljudevitom in poslali svoje poslanca na frankobrodski shod, da bi se ponižali pred cesarjem: ti so se znova vzdignili pred letom, ko je bil cesar Oton zadržan s tem, da bi pomiril domače prepire v Lotaringiji in na mejah Francije: pobili so mejnega grofa Hikeja, ki je stal z vojsko na njih meji, in sam mejni grof je padel v boju. Geron, ki je tudi v nevarnosti pred ustaši, pozval je na pomoč druge mejne grofe, a ustaja se vedno bolj širi, vedno bolj se družijo mej seboj. Bog vé, ali se Geron reši, če cesar ne pride za časa. Ali čul sem, da je že dokončal svoje posle v Lotaringiji in da z močno vojsko hiti sem k Labi. In zdaj ko od vseh stranij grmi boj, vi jedini lenuhate v pokoju; ko drugi mejni grofi vsako leto prodirajo z mečem in ognjem v deželo poganov in jih krsté — kar jih ne pobijejo — vi jedini niste dobili celo leto niti pedi poganske zemlje, niste oblili niti jedne poganske glave z blagoslov-

ljeno vodo. Že davno bi bil lahko v tej zemlji Brežanov imel cesar dobiček, biskup desetino, a papež in nebo veselje, če bi ne bilo vaše nemarnosti. Pomnite to, gospod grof!»

Alberih je molčal ter pohajal v enomer po sobi, a na obrazu je bilo videti — ko ga je obsvetil blesk svetilnice, — da se bori z mislimi, in da ne more priti na čisto sam s seboj. Naposled obstane pred Rajnholdom in reče odločno:

«Ne morem napadati z orožjem teh ljudij: ker sklenil sem zvezo mirú ž njimi. Pošljite tjé svečenike, naj jim oznanujejo sv. vero in jih z besedo spreobračajo».

Na te besede se Rajnhold zvijačno nasmeje in odvrne:

«Kaj svečeniki! Kaj mir z nečistim paganom — sadom satana, izvržkom pekla! Ali je neki malo apostolov poginilo od njih roke in šlo v kraljestvo božje, mirno počivat v Bogu po trudu zemskega žitja! Karol, veliki in pobožni cesar, ni ustanovil za to mejnih grofij in gradov, da bi svečeniki zastopali v njih sedeče mejne grofe. Vaša stvar je, da svečenikom pripravljate pot! Mir s paganom — to ni nič; dovoženo je, pretrgati ga!»

Alberih pa odvrne:

«Prisegel sem pri Zveličarju, da jim dam večni pokoj za njih dévo in da ne bom več napadal njihovega ljudstva».

Nevolja in srd sta se pokazala na obličju poslanca, vzdignil je roko in dél s slovesnim glasom:

«Vas je zmotil satan. — Pobratiti se s pogani radi grešnega dekleta — to je postopanje, kličeče maščevanje. Vrag vas je omrežil!» — In jel je zopet znova pregovarjati grofa ter unemati ga na boj.

Alberih je bil ves zmešan; ni vedel, kaj se mu godi v glavi: v srcu je čutil neki nepokoj in strah. Jel je še nagleje korakati po sobi in položil roko na čelo, hoteč zbrati raztresene misli. Poslanec je uprl prežeč pogled v njegovo obličje, pazil na vsako črto obraza in ugibal misli, iz katerih so se te rodile, in gledal je tako presunljivo, kakor zdravnik v obličje bolnikovo, išoč mesta, kjer je bolezen. Na konec pa reče:

«Poslušajte me. I ljubav i dolžnost, i jedno i drugo se dá združiti. Vi ljubite to devo, ki ste jo privedli danes v grad; nu, tega vam nikdo ne brani. Nauči se naše vere, okrsti se, in jedna duša več se pridobi ter iztrga iz spon satanovih. Ko duh svetlosti vstopi v to dušo, studili se jej bodo sami ti neznabogi (neverniki), ki jih je kedaj zvala brate; sama bo obžalovala, da vas je prigovarjala k grešnemu miru. Gledé vaše prisege dobite lahko odvezo, ker ste jo izrekli nepremišljeno, ko ste bili preveč slabi v véri, preveč zaslepljeni od ljubezni. Nu, zmotiti se: to je človeško. A zdaj vas pozivljam: potegnite meč, stopite na čelo svojih

hlapcev in onih, ki sem jih jaz privedel. Ta sramotni mir prelomimo; in takoj — še pred svitom se vzdignemo na križarsko vojsko in napademo jih nepripravljene; s krvjó omijemo zemljo, ki je onesnažena s paganstvom, in postavimo na njej križ, sveto znamenje odrešenja. Škofija se poveča, in pridobi se nova čeda. Gundomar, mejni grof znad Sale, bojuje se že od preteklega meseca prav vitežki ob Smrečnih gorah z južnimi Ljutiči. Če pojde dobro, morda se še snidemo na poti. Čas bi bil, da bi že enkrat uklonila svoj vrat ta mnogoštevilna, a nejedina plemena polabskih Vilcev, čas, da bi se enkrat uničilo to ostudno paganstvo!»

Končal je. Alberih je molčal, še vedno je omahoval: neko zloslutje ga je trapilo, nekak nepokoj ga je mučil. Ali videlo se je, da se ne upira več poslancu; slab duh ne vzdrži močnih utisov. Ustni mu zadrhtite, hotel je že izreči odločno besedo, ali zdržal se je, zagrizel ustni in znova molčal ter meril s širokimi koraki sobo. Molči — le včasih se mu prikradejo iz ust pretrgane besede: prekletstvo — Lastuna — cesar — prisega; videlo se je, da se mu križajo nasprotujoče si misli po glavi, ter mu zatemnjujejo obličje. Nakrat pa je izplul žarek sklepa iz vrtincev omahovanja in razjasnil polagoma temno čelo. Kakor tedaj, ko po črni burji solnčni žarek znova zasije in, razgnavši meglo, razjasni nebesni svod, tako se je razjasnilo lice Alberihovo. Obstane pred poslancem in reče:

«Pojdem, dà, ostanem veren sin matere cerkve in poslušen otrok cesarjev. Jutri o svitu se vzdignemo s križarsko vojsko!»

Poslancu se radostno zablisnejo oči, sklene roki in obrne pogled k nebu govoreč:

«Hvala Bogu! Grešnik se je povrnil v naročje cerkve, — velika radost je mej angelji v nebu. Blagoslov vaši hiši, ker niste bili gluhi besedam resnice! A zdaj odpočijte si in okrepčajte se za jutrajšnje delo. Bog z vami!»

Šel je. Bilo je tedaj že blizu polnoči.

Dolgo je stal mladi mejni grof in gledal mirno, brezmiselno pred sé. Besede poslančeve so zadušile v slabi duši vsak nasproten glas, vso dvomljivost, ki mu je še pred kratkim vihrala v glavi in vila se v osrčju. — A zdaj se ga polasti druga strast, nov nemir. Pritisnil je obe roki na razburjeno čelo in začel znova pohajati po sobi. — Pa spet obstane ter se zagleda v blede plamen svetilnice in misli — misli! — Pa spet jame hoditi, pa se zgane, zadržuje korak, oslanja se, kakor bi mu noge odpovedovale. — Črna noč zunaj — črna tema v srcu — in črni načrti odganjajo spanje in počitek tej pòdli duši! —

V.

Po nočni burji napočila je jutranja zora, noseča v megli poviti dnevni svit. Na zahodu je še noč razvešala svoje temno ogrinjalo in krila svet pod

trepetajočo jutranjo svetlobo, na vzhodu pa je razganjala že rožnata jutranja zarja nočne sence. Dani se. Svit se ukrade skozi okno v sobo Lastúne in se dotakne njenega obličja.

Vzbudi se ter pogleda s sanjaviim pogledom okoli sebe, kakor bi koga iskala. Dvigne se, opre čelo ob dlan in premišlja: Kake sanje! Zopet se ogleda po sobi. Duri se tresejo, kakor bi jih bil kdo uprav zaprl. Mari je deček odšel iz sobe? In znova se zamisli.

V tem se nakrat zasliši, kakor bi trume jezdecev odhajale z grajskega dvorišča. Zadonelo je na tlaku, pod vrati in na mostu. Lastúna hiti k oknu in gleda; a nič ne more zapaziti: kajti jezdecí so odšli na nasprotno stran. Slišati je bilo le glas trobente in bojno pesem, s prva glasno, a vedno manj določno, bolj tiho — le še slaboten odmev je dosegal včasih Lastúnino uho — in vse je potihnilo.

A čemu so jo toliko prestrašili ti glasovi trobente in pesmi? Čemu je pobledela tako naglo in se tresla kakor trepetlikin list? Oj, srce jej sluti slabo; kajti strašna misel jej je prešinila glavo, a pred očmi se je gibal kakor zloslutna spaka — oni poslanec, ki ga je videla učeraj v grajskih durih. Bridkost se je polasti znova v srcu, in solze jej silijo v oči in stiskajo prsi. Nekako tesno jej je in tožno, samo sebe pa upraša:

Odkod mi je to breme in žalost tako naglo padla na srce? Pred časom sem bila tako lahka,

da mi je trebalo le dveh lastovičjih perut in bila bi zletela tjá za reko, celo tjá daleč nad jezero pod staro lipo, pod breže. S sokolovim očesom bi bila pogledala v macesnov grad in z glasom kukovice bi bila zakukala v gaju, kukala bi bila tako dolgo, da bi bili prišli bratci in bi bili uprašali: Pepelnata kukovica, kaj dela tam naša sestrica: ali je potočila že mnogo solz? . . . Oj, ne pridejo bratci, ne uprašajo o sestrici, ne uprašajo o prekleti — tecite solzice, le tecite . . . In zakrila je z dlanjo bele oči, in srcé jej je stiskala bôl, a po licih so se jej točile bridke solzne kaplje in padale na hladna tla.

Ustopile so služabnice. Jedna je nesla belo obleko, druga pasove in pletivo, tretja dobrovitine vejice in rutice in poljske cvetice in modrice, četrta pa posodo z rožno vodo — a peta kadečo se čašo pijače. Obstale so okrog nje; in upraša Lastúna prvo:

«Povej mi, kam je šla truma jezdecev ob svitu?»

«Šli so na lov», odgovori ta.

«Povej mi, ali je gospod v gradu?» upraša drugo.

«Oj, ni ga», reče ta; «o svitu je odjahal na lov v družbi jezdecev».

«Povej mi, ali ni sporočil kaj za me?» upraša tretjo.

«Mudilo se mu je zeló na lov in ni rekel nijedne besede», odgovori ta.

«Povej mi, kdaj se vrne z lova», upraša četrto.

«Najbrže prenočé v gozdu in še le jutri končajo lov».

«Kam pa je šel deček»? upraša peto.

«Stal je na nasipih, ko je odhajal grof, in žalostno gledal po polju za grofom in za trumo jezdecev; in gledal je tako dolgo, da so mu izginili v soteski konji in možje» — odvrne poslednja.

Lastúna je umolknila in ni uprašala nič več. Videlo se je, da so jo upokojili odgovori služabnic: kajti zdaj ni imela več solz v očesih, izgledilo se jej je čelo, in ko je pogledala še obleko, krasne trakove in vonjave cvetke, prišel jej je celó nasmeh na usta in privabil rdečico na lica.

Ko se je bila umila s svežo studenčnico, sede na klop, in služkinje jej skodrajo lase ter vpletejo v kite krasno pletivo, poljske cvetice in modrice. Oblečejo jo v belo oblačilo, padajoče v obilnih gubah celó do zemlje. Na to zberó te gube in jih stisnejo z rožno-barvnimi pasovi, katerih dolgi konci so se spuščali nizdolu po obleki. In jedna jej poda tudi nabór biserjev. Lastúna ga vzame in gleda začudeno: kajti v rojstnem kraju nikdar ni vedela biserjev. — Kadar dobi otrok v drobne roke novo igračo, katere dotlej še ni videl, želi si jo ogledati od vseh stranij in pritiska jo k ustom, k glavi, nagnjeni na ramena, in veselo se mu iskré radostne oči, in nasmeh zahvalnosti se mu porodi

na rdečem ličku: tako je bilo tudi Lastúni, ko je ugledala biserje. Modre oči so se jej smejale, predevala je biserje iz roke v roko, pokladala je mej pletivo, zavešala na cvetke, naposled pa je déla na alabastrov vrat. Tako napravljena, sveža, ugibčna svetila se je kakor bela lilija nad sinjim potokom, kadar jo rano jutro odene z rosnimi kapljami, sličnimi nabranim biserom, in jih solnce s svojimi žarki spreminja v mavrične barve, podobne trakom pisane tkanine.

Na to vzame kupico iz rok služabnice, prinese jo k ustom ter pije sladko pijačo. Izpila je, vzdignila zlato čašo kvišku in obstala z rdečico na licih, z nasmehom na ustnih — blesteča v obličju kot jutranja zarja v belkasti megli. Stoji tu, gleda zbor služabnic, kakor bi jih hotela uprašati z očesom: je-li lepa v tej snežni obleki, v teh barvnih ovojih, v teh poljskih cveticah in biserjih na labodskem vratu?

Služabnice se jej milijo, sladkajo in — kakor se jej je zdelo, nasmehoval se jej je ves svet. Izginile so izpred očij strašne prikazni, zaspale so zdaj zloslutne slutnje in pozabila je za časek bratce in stari grad nad jezerom. Samo Alberiha ima v mislih, vidi ga v domišljiji z onim lepim obličjem, z onimi iskrečimi očmi, z onim visokim čelom, s črnimi lasmi, to možko, silno, vitko postavo, te široke prsi — polne ljubavi. In zatopljeni v to sanjarjenje prikradejo se jej globoki vzdihljaji iz pol odprtih

ust. A ni ga Alberiha — misli si — šel je na lov. — Morda pa ni šel na lov? — Lahka senca zastavlja se jej nad obrvimi, kot leteči minljivi oblaček na majevem nebu. Pa ne, ne! Vrne se, dragi, vrne se — premišlja zopet — in srčno pozdravi miljenko. In že je oblaček spet izginil s čela, in znova je bilo jasno njeno lice, kakor je po toplem, spomladnem dežju na višnjevem nebu.

Sede na klop, in služkinje poleg nje; razbrale so cvetke in rutice in dobrovitine vejice in izbirale listke, cvetke, rdečkaste jagode ter pletle venec. Pletó, vijó, in izmej zelenih lističev rute, rdečih cvetic in sinjih modric gledajo tú in tam dobrovitine jagode, in venec se spreminja, kakor krona iz smaragdov, safirov in rubinov. Vedno bolj polne, daljše in pestre cvetne vitice se snujejo izpod rok deklet, ki poleg tega veselo prepevajo.

Spev zveni in blodi pod oblokom, odbija se od kamenitih stebrov, plava čez odprto okno pod nebesni obok in se izgublja z nerazločnim odmevom v daljavi.

Venec je zvit. Dekleta zvežejo oba konca z barvnim trakom, denejo ga Lastúni na čelo in spevajo dalje.

Lastúna posluša, naslaja se s spevom, z roko pritiska tresoče se srcé, a v srcu je toliko sreče, a na čelu tolika veselost, samo v očeh zamegli se včasih bridkost — to je hrepenenje po Alberihu. Zakaj ga ni, da bi jo videl tako lepo v tem vencu

iz rute, modric, rož in dobrovite? — Na lovu je! — A morda pa ni na lovu? — Pa, ne, čemu to misliti? Povrne se in pozdravi srčno svojo drago.

Po sinjem nebesnem oboku plava siv oblak in žari se ob jasnem solncu, a bela lilija se vzdiguje ob potoku, ogleduje se v kristalni vodi in ne vé, da drema ognjeni grom v sivem oboku, ki plava po nebu in se sveti v zlatem solncu, in da morda ta udari za kratek čas ter zmoti prozorno vodo in zlomi belo lilijo.

Dekleta še vedno veselo prepevajo; v tem se prikrade deček tiho v sobo, poslušá spev in gleda Lastúno s solznimi očmi. Dolgo je stal tako molčeč in tožen, po tem pa pretrga žalostnim glasom ta spev, kakor bi sred veselih glasov goslij zaječal zloslúten glas sóve, ali pa bi strune naglo počile s presunljivim jekom.

«Oj! odloži ta venec iz rute, modric, rož in dobrovite — spadel je deviški venec, odplul je po bistri vodi in ne vrne se več. — Oj! odveži krasno omrežje z las, odveži, ker tam letajo kavke in vrane, a za njimi gre oborožena truma. Krvave meče nosijo v roki, križ se sveti pred njimi in jim kaže pot. Gredó po znani poti — tam za reko, za gorami, kjer solnce ustaja — gredó v rodovito zemljo Brežánov».

Deček je umolknil. Lastúna je obledela, stresnila se, v očeh se jej je stemnelo, spet je izginil nasmeh, in srce je obstalo, moči so jo popustile,

in pála je na roke služabnic, a venec jej je zdrsnil z glave na kamenita tla.

Bilo je kakor tedaj, ko se nad slap, padajoč v propad, mavrica razveša na srebrnih meglicah vodnih kapljic, in spočeta iz solnčnih žarkov razliva svoje barve v ozračnem loku — a naglo pridrvi oblak, zatemni solnce in mavrica gasne in gine s slapom v propadu.

Služkinje vzbujaajo Lastúno, a noče se jim posrečiti. Tú pa se približa deček, šepne omedleli devi nekaj na uho in priklíče jo takoj zopet v življenje kakor s čarobnim zaklinjanjem. Vzdigne se, odpré oči, ali oči suhe, toda ognjene, kakor žareče oglje. Z zmešanim pogledom se ozré po sobi, po zboru služkinj, z obema rokama prime cvetove in jih vrže od sebe. In tú je stala kakor kip, stegnjena — okamenela, samo mišice so jej drhtale v obrazu, samo široko odprto, izvaljeno oko bega okrog. Naglo, kakor bi jej blisek preletel po obrazu, skrivé se jej vse črte, prime se z rokama za glavo, bolešno jekne in zahohoče se zategnjeno iz vsega grla. Zblaznila je bila.

Znova se jej približa deček, prime jo za roko, pelje jo, a ona ide za njim, in oba sta odšla iz čumnate.

V sobi so ostale žalostne služkinje, zmeti cvetovi in kiti in venec iz rutice modric, cvetlice in dobrovite venejo na kamenitih tleh.

Deček vodi molčečo Lastúno. Prešla sta že ozki hodnik in grajsko dvorišče ter obstala pri vogelni ograji. Temno podzemlje je odprlo pred njima svoje črno žrelo. Deček vstopi, za njim ide bleda Lastúna, gleda naravnost pred se, ali niti jedna beseda jej ne pride iz ust, niti jedna solza ne potoči se jej po licu, niti jeden vzdihljaj se jej ne utrga iz prsij. Tema je okoli nje, samo še skozi jamo pada dnevna svetloba in slabo osvetljuje črni obok, izdolben v skalovju, razsvetljuje črepinje, mrliška okostja, ki se valjajo po vlažni zemlji. Lastúna zadeva vsak čas z nogo ali črepinjo ali pa strhnelo piščal, ali nijedne te reči ne opazi, le dalje koraka za dečkom — kakor mesečen človek za luninim žarkom. Že so se ugasili ostanki svetlobe, temna tema je obkročila gredoča. Tiho vse! Le netopir se vzdigne včasih iz špranje in plahuča z brezperesnim krilom, včasih pade kamenček z oboka, zaropoče zamolklo in pretrga za časek grobno tišino. Deček išče poti po temoti. Naposled spet zablisne slaba svitloba, vedno bolj se poviduje in sveti, in zrak je vedno bolj svež; prešla sta strašni rov in spet ju pozdravi solnčni žarek, in stala sta na bregu reke. Čoln se zibljejo ob valovju: videlo se je, da so tú nedavno vozili čez reko. Deček skoči v čoln in potegne Lastúno za saboj. Veslo je plusnilo in čoln se je pomikal od brega.

VI.

Na nebu plava ognjeno solnce in lije žar na zemljo. V zraku je soparno, da kar duši; niti jeden oblak ne plava ob solncu in ne meče sence na sežgano polje in na zlate njive, čakajoče srpa, in na dobove gaje, raztresene po bregovih, snivajoče o minolih vekih, ki so preleteli nad njihovimi glavami. Tihota se razprostira nad obzorom, tudi ptice so se zakrile v globini gozdov pred solnčnim žigom: kajti nikak vetrič ne hladi in ne šumlja v listju dreves, ne zaigra s cvetjem na loki. Po nočni burji je nastal vroč dan.

Kaj leze tako potuhnjeno čez poljane, kaj se črni in svetli v solnčnih žarkih, kaj se giblje s tisočerimi nogami? To so trume nemških vojakov, ki gredo čez poljane. Na čelu nosijo blagoslovljen križ. Za tem jezdi mladi Alberih; na glavi ima črno čelado, črna perjanica mu miglja in se maja nad njo, železni oklep se blišči na prsih in ostri meč visi mu ob strani. Ali obličje mu je žalostno, okó se bliska neveselo.

A čemu je tako žalosten mejni grof Alberih? Ali mu je žal, da je zapustil miljenko? ali morda gré nerad s križarsko vojsko? Ne, zdaj mu ni žal drage, saj mu ne uteče; tudi mu ni žal, da gre na križarsko vojsko. Ali neko črno zloslutje mu teži srcé in vznemirja duh, a tak nepokoj in strah

je strašnejši nad vse muke. Razdražen reče bolestno Rajnholdu :

Zloslutno čuvstvo me mori — kakor pekelnik krvnik. Sree mi zastaja in prečuden strah mi prehaja po kostéh.

A poslanec ga tolaži :

«Pomirite se, grof! Bogu darujte ta strah in boleost — v večjo hvalo njegovega imena. Brez trpljenja ni zasluženja, brez vojske ni zmage».

Za Alberihom jezdi stari Degenhart, nu tudi on je tožen : kajti že trikrat se mu je izpodtaknil konj na polju in trikrat se je pokrižal z desnico na čelu in na prséh, da bi odgnal neljube misli, ki mu jih kliče v spomin ono grozno prekletstvo Brežanov. Samo vojaki so veseli, ker se jim ponuja plen (rop). Bilo je teh hlapcev tristo in vsi so bili v železju.

Gredó čez polja in reke. Polno klasje se upogiba do zemlje po njivah, bujni cvetovi se blesté po lokah, divje hruške in jabolane se rmené in rdé od sadja, tu in tam drémajo stare lipe in pod njimi se razširjajo vasi in trdnjave Brežanov — kakor prepeličja gnezda posred polja in žita.

Nemci pridejo do prve vasi. V kočah, pletenih iz protja, niso dobili niti žive duše. Samo štoklje so pozdravljale, stoječ na jedni nogi na mahoviti strehi, z gogotanjem prišlece, samo golobi so veselo grlili pod ostrešjem in lastovice so ščebetale v gnezdu. Vendar pa so našli odprta vrata :

kajti gospodarji pri odhodu niso zapirali durij in to nalašč ne; tudi so položili na mizo kruh in sol in vrč mleka, da bi se utrujen potnik mogel okrepčati z jelom in pilom tú v gostoljubni hiši.

Ali Nemci niso prišli, da bi počivali tú kot gostje. Zažgali so vas, in drvili so dalje. Našli so drugo, i ta je zaplamtela, in tako je zgorela i tretja i četrta. Splašeni ptiči so bežali in s strašnim krikom ginili v plamenu; ali ljudij niso našli nikjer.

Ali jim je mari kdo naznanil prihod sovragov in so zbežali prestrašeni skrivat se v svoje gozde? Ali morda mislijo v gradu zaprti postaviti se z orožjem v bran? Ne, ni jim došla vest o dohodu sovragov, niso bežali v skrivališča in niso mislili braniti se v gradu z orožjem, ali danes o svitu je šlo vse ljudstvo v prazneni obleki v grad nad jezerom. Kolikor daleč sega ozemlje Brežanov, od vseh krajev so prišli v trumah možje in matere z malimi otroki v naročju, in dekleta in dečki so šli v knežev stan: kajti danes so imeli tam na visoki grmadi spaliti truplo Vidačevo.

Sekira poje v temnem gozdu, in ta odgovarja z odmevom, in ta oglas se odbija ob macesnove stene grajske, v gradu pa je vse žalostno in pusto. Na dvorišču leži mrtvo truplo Vidačevo vse okrvavljeno, pokrili so ga z veliko plahto, ob glavi so mu postavili glineno žaro (pepelnico), opásano z zakrivljenim železnim mečem, kakor z obročem, in žalovalke togujejo in zbirajo solze v solznico (čašo).

Prišli so trije brežanski knezi, bratje Boligost, Ljubomir in Dobrovit; obstali so pri mrtvecu in se globoko zamislili. Obličje se jim užali, srcé jim stiska britkost, a prsi jim dvigajo težki vzdihljaji. Poslušajo jok žalovalk in premišljajo. Na mah pa jih vzdrami iz te zamišljenosti trkanje po močnih dobovih vratih, nastavljenih mej nasipom in ograjo.

Vrata se odpró in na dvorišče stopi starec upognjen od starosti. Siva suknja mu pada nizdoli po ramenih, na nogah ima liknate opanke, srebrna brada mu zakriva gole prsi, lasje mu zagrinjajo v dolgih kodrih lice, ki je ožgano od solnea in razorano od gub. Na glavi nosi venec, zvit iz dobovega listja in bršljanovih vejic, v jedni roki ima lipove gosli, opletene s poljskimi cveticami in slamnicami, (suhimi cveticami), a v drugi drži borovo palico in podpira ž njo od hoje utrujene noge. Ko je vstopil, pozdravi spoštljivo kneze in reče:

„Iz daljne strani potujem. Z goslimi in pesmijo prehodil sem svet, in bogovi so me priveli tudi do vaših pragov. Sprejmite starca goslarja, pokrepčajte ga in dajte mu odpočiti pod gostoljubno svojo streho, a jaz vam s pesmijo odplačam vašo gostoljubnost“.

Končal je, a trije bratje knezi mu odvrnejo:

«Dobro došel nam v sredi naših hramov; bodi nam mili gost; okrepčaj se tu pri nas, ter odpočij se od truda». — In sprejeli so starca v grad.

Stopili so v obširno sobo. Macesnove stene se rmené okrog, a zeleni mah kuka iz špranj. Na stenah so porazvešeni železni ščiti, jekleni meči in medene čelade, a nad njimi venec žita, krivi srpi in dolge kose. Široke klopi, pokrite z medvedjimi kožami, obkrožujejo izbo okoli, a v sredi stoji dobova miza na stlačeni zemlji, pogrnjena z vonjavim ločjem. V jednom kotu na ognjišču buktí plamen k časti bogov, a na drugem sta zložena pletivo in volna — domače bogastvo. V oknih so napete tenke kožicé, ki propuščajo noter blede svetlobo in vonjavi hlad veje iz sobe.

Tú posedejo knezi in sivi goslar po klopeh za mizo, postavijo vrče medice na mizo in se pogovarjajo. Starec namoči grlo z medenico in pravi:

«Bil sem v zemlji Olega in videl sem stari grad Kijev nad Dnjeprom. Iz Carigrada je priplaval hrabri Oleg in na svojih ladijah razpel jadra iz svilnate tkanine, blesteče se od zlata in barvane, kakor cvetje na loki : kajti sklenil je s carjem ugoden mir in prinesel pokoj svojemu ljudstvu. Od onde prišedši videl sem mnogo zemelj in ljudij. Bil sem tudi v lepi Kruševici, ki se ogleduje v Gopljem jezeru kakor zôrna devotka v potočku. Popelov rod, okaljan z grehom, *) je izginil že davno ; samo

*) Ta se je dal voditi od malopridne žene — Nemke, ki je Popelove strijce pomorila strupom. Za kazen so miši snedle Popela, njegovo ženo in dva sinova. To pripovedko je vzel biskup Krasicki za snov svoje „Mišejide“.

v pesmi ostal je še po njem spomin, kakor v strašilo poznejšim rodovom. Zdaj vlada nad Poljaki Ziemovit, knez iz rodu kmeta Piasta, in razširja z mečem meje svoje dežele. In odkar je bil pogostil stari Piast s satovjem svoje ljudstvo in lemež položil pri prestolu ob strani meča in žezla: od tedaj se ta dežela cedí medú in mleka in se zlatí od žita in zelení od bujnega lesovja, kjer gnezdijo beli orli. Prešel sem čez gore in gozde, čez reke in doline, a povsod leté moje pesmi za manoj, kakor beli golobje; povsod prepevam in devam palce na srebrne strune svojih goslij, in pesmi zvonijo in ljudstvo posluša in me obdaruje z dobro besedo in z brešnom za pot. Tako hodim vedno dalje in dalje, kolikor je svet širok, dokler me vodi pot; in tako sem zašel tudi pod vašo streho. Tudi vam hočem zapeti pesem in udariti v strune, in spet pojdem dalje».

Na to mu reče jeden knezov:

«Oj starček goslar! poti vam še ne zmanjka. Ali tam za reko, kjer solnce zahaja za gore, je že drugo ljudstvo: to je grd naš sosed, ki govori drug jezik; tam ne znajo naših pesmij. Ostani pri nas, ali pa vrni se v svoje kraje».

Tako je dejal ta; a stari goslar je potresel žalostno s sivo glavo in odvrnil:

«Ne, ne morem ostati, ker se mi toži sedeti na jednem mestu in hočem vse ljudi obdariti s svojimi pesmimi. Stare noge so že vajene hoji,

pojdem zopet proti solnčnemu vzhodu, pojdem tje, kjer so najlepši gozdi, najčistejši potoki, kjer največ mogil pokriva polje, in tam zložim stare kosti k pokoju, dobrim ljudem pa zapustim svoje gosli in svoje pesmi».

Dokončal je. Na to priloži vrč k ustom in pije sladko medico; potem pa vzame gosli, položi deset palcev na strune, kakor bi spustil deset sokolov na labodje jato, udari, zapoje in zvok strun se je razlegal po sobi.

Goslar speva, trije bratje sedé zamišljeni; na dlanih so oprli glave, čelo se jim je zjasnilo in v sreču ni več takó žalostno. Pesem jim prodira v dušo, in s pesmijo ustaja jim spomin davnih let, davnih del; znova so oživel nekdanji časi in stari vojaki so ustajali iz mogil. In pesem šumi kot črni gozd, grmi kot bojni hrum, a zopet se glasi kot žuborenje potočka, in toži kot slavčevo petje; kakor da zvenčé srpi na polju, da goré svete daritve, slišati je i žrcev petje; in zopet vihra ječi v pesmi, burja guči, gromovi treskajo.

Tako so zvonili vsi glasovi v pesmi goslarjevi in vznášali duše in misli knezov. Kar pretrga pesem, tožen glas trobente.

VII.

Sekira ne poje več v gozdu; nad bregom jezera stoji že visoka grmada, in veliko ljudij se je zbralo okoli nje. Vrata se odpró in iž njih gre truma pogrebcev. Najprvi so šli goslarji, katerih je

bilo mnogo v zemlji Brežanov; njim na čelu stopa sivi starec, ki je prišel iz daljne strani. Gredó resno, pojó pesni žalostinke in udarjajo ob strune. Za njimi gredo žrci *), oblečeni v dolge obleke in olepšani z dobovinini vencí, v rokah pa nesó cvetne šopke in goreče baklje. Potem nesó vojaki Vidačevo truplo, zloženo na nosilih iz zelenih vej. Za nosili gredó žene žalovalke, ki plákajo v eno mer. Na koncu gredó žalostni trije bratje, knezi Brežanov, in za njimi se pomika mnogoštevilno ljudstvo.

Pridejo nad jezerom in položé truplo na visoko grmado. Na to podtaknejo že prej zapaljene plamenice, plamen švigne kvišku in krogi dima se vzdignejo pod oblake. Grmada je v plamenu, goslarji pojó še vedno in žalovalke tožijo, a žrci mečejo vonjavo smolo in cvetne kite v plamen, in govoré :

„Naj s to vonjavo leti tvoja duša na drug neznaní nanj svet, in s cvetjem naj bode poslana tvoja pot. A če ti bode tožno v sredi meglovitih prostorov nesmrtnosti, in se ti stoži za nami, za svojimi macesnovim dvorom, za šumom naših gozdov in za šumljanjem naših potokov; za vonjavo zelišč naših lok in za jasnim solnčnim bleškom: to zleti s samotnim orlom na zemljo in okopaj se v solnčnem blešku, poglej skozi potočno vodo in oddahni si v gozdnem hladu“.

Žrci še niso bili skončali svojega opravila, kar se jame razlegati strašán krik, in iz gozda udari

*) Duhovniki poganskih Slovanov.

truma jezdecev s hruščem in vriščem. In ti napa-
dejo brezorožne pogrebce in sečejo in morijo.
Kri se lije v potokih, jek in vrišč strahú in bóli
se razlega okoli, in trupla umorjenih in ranjenih
Slovenov pokrivajo zemljo. Kdor ni rešil življenja
v begu, tega je posekal meč; komur je prizanesla
ostrina mečev, pobil ga je kij; kar je palo, po-
teptala so konjska kopita.

Moritev še ní prejenjala, a solnce je že nag-
nilo žarečo glavo za črni gozd in razprostrlo krvave
črte po oblakih. Še enkrat je pogledalo na svet in
zakrilo obličje s sivim oblakom, da bi ne gledalo
potokov krvi in kupa mrličev. Naposled je zlezlo
polagoma z nebá in zapalo v globino. Le rdeč
mesec je ostal na oblakih; in nebó je bilo videti,
kakor bi bilo polito s krvjo, in zemlja je bila s
krvjo napojena.

Za danes je delo že končano, dosti tega krva-
vega dela! Jedni so páli in plavajo v svoji krvi,
manjši del njih je pobegnil in se skril v gozdih.

Mej pálimi ni bilo treh bratov knezov, vidno
je bilo, da so si rešili življenje z begom. Ali starec
goslar ni mogel uteči smrti. Tú leži zdaj pri nedo-
goreli grmadi s prebitimi prsimi in drži v otrpli
roki lipove gosli s potrganimi strunami. Ugaslo mu
je okó, pobledele obličje, uletele so mu pesmi iz
ust in leté kakor beli golobje s spomladnim duhom
solzic (šmarnic), s toplim vejanjem letnega vetra,
z žoltim jesenskim listjem, z zimskim zametom —

leté od reké do reke, od gore do gore, od vasi do vasi ter plakajo nad slovensko zemljo.

Sovragi deró v trdnjavo. Alberih jezdi na čelu, a vse vrage ima v glavi in v osrčju. Obličje mu je pobledélo, oko se mu divje bliska, vojaška opréma (oprava) mu žgé prsi, kakor bi bila v ognju razpaljena, in znotraj ga muči huda vročnica. Trikrat že, pri treh studencih je obstal, hoteč si ugasiti žejo, ali v vsakem studencu je bila voda namešana s krvjo in mrtvec je ležal poleg.

Ko so hlapci sekali brezorožence, letal je Alberih mej trumami kakor besen, bil je z mečem tje v dan, ali nikogar ni ubil, samo upil je iz vsega grla : sekaj, móri, kolji ! Tako je divjal ves čas z mesto na mesto in vedno vreščal, kar so mu dale moči, dokler ga Rajnhold ni dosegel. Tú pa se oglasi Alberih :

«Oh ! mene tako neznansko žge v osrčju, kakor bi se peklenska smola kuhala v mojem drobovju. Dajte, da s čim ugasim svojo žejo. V studencih je voda pomešana s krvjo, nisem je mogel piti, ker krvi imam že toliko, da vidim krvavo celó v očeh, in tudi nebo se mi vidi vse krvavo !»

Rajnhold pa ga tolaži :

«Upokojite se, grof ! Kri, ki se prelija za vero, ne oskrunja rok bojevnikov, ki se boré v imenu sv. križa. Dnevna soparica vas je zeló razvnela, ali v trdnjavskih kletih dobimo gotovo hladne pijače in stare medice, da si pogasimo žejo».

V tem so prijahali za okope na dvorišče, poskakali s konj in vstopili v macesnov grad. Prešli so nekoliko sob in obstali v izbi, kjer so sedeli nedavno knezi, slušajoči goslarjevi pesmi. Na mizi so bili še nepopiti vrči medice, na lesenih stenah so viseli štiti, meči, žitni vencii in krivi srpi.

Tú sem so prišli Alberih, Rajnhold in stari Degenhart ter posedli za mizo. Hlapci potegnejo sodčke medice iz kleti. prinesó tudi sodčke piva in postavijo polne vrče pred sedeče poveljnike. Na to znesó skup posušene ribe in žitne hlebe in bele sire, kajti vsega je bilo dovolj v trdnjavi, in polože polne skledé na mizo. Zmolili so najprej kratko molitev nad jelom in pilom, da bi tako s svetimi besedami očistili pridelke paganskih rok, ter začeli jesti in piti. Alberih le pije; vsak čas prilaga vrč k ustom, hoteč ugasiti s hladno pijačo žgoči žar v notranjosti. Že je izpraznil jeden vrč, prineso mu drugi, tudi drugi je že prazen, prinesó mu tretji.

Kar zabučé trobente na dvorišču in velik krik se je razlegal okrog. Alberih skoči s klopi, blisne s prestrašenimi očmi na okolo, lasje se mu zježe na glavi, in z roko zagrabi meč. Ali tresoča se roka ni mogla več povzdigniti meča, tresel se je ves in bled kakor mrlič držal roko na mizi. Tudi Rajnholdu je pobledelo rdeče lice in zadržal je na pol poti vrč, ki ga je prinašal k ustom. Tudi Degenhart je ostal, in zabliskalo se mu je orožje. Ali prazen je bil ves njihov strah!

Vrata so zaškripala in vstopil je vitez v svetli opravi z visoko čelado. Bil je to mejni grof Gundomar znad Sale. (Izpolnila se je torej želja viteza Rajnholda, ki je menil, da morda trčijo skup pri svojem plemenitem poslu). Za njim se je gnetla truma oborožencev. Ko so bili še ti vstopili, začne pripovedovati Gundomar :

«Pozdravljam vas, otcí in bratje ! Milo je počivati po trudu in trpljenju. Že dva tedna se vojskujemo in prehočili smo mnogo krajev, a povsod na poti smo našli zavétne gradove in oboroženo ljudstvo. Pálo je mnogo naših in mnogo ranjenih védemo seboj. Ali zató so pagani povsod podlegli naši sili, in za nami so ostala le požarišča po bojnem polju in razpršene trume, ki se dvigajo polagoma na novo ustajo. Sprejmite še nas k svoji gostiji».

Na to mu odvrne Rajnhold :

»Le pogostite se, grof. Kar je Bog dal, povzijemo skupno ; jutri pa damo posvetit ta kraj, postavimo križ, znak našega odrešenja na vrh gradu, in pojdemo spreobračat in krstit na pridobljenem svetu».

Tako je govoril Rajnhold, a Gundomar je odložil težko čelado in odkril plešasto glavo, pokrito z brazgotinami, odpasal dolgi meč od svoje strani in sedel na klop za mizo. Vsi zasedejo svoja mesta in molcé jedó in pijó.

Tú pretrga zopet Rajnhold molčanje in upraša Gundomarja :

«Ali niste dobili vesti od Gerona, ali je ušel za ljкам pobunjenih Bodricev? Pred štirimi meseči sem zapustil njegov grad. Oni čas je bil v veliki zadregi, kajti ustaši so mu bili celó pod zidanjem, a cesar z vojniki še daleč, in od sosednjih mejnih grofov ni bilo prišlo nič pomoči.

Gundomar reče z nasmehom, pijoč sladko medenico :

«Cesar ni prišel z vojsko in tudi ne pride, kajti zadržujejo ga važnejše reči. Ali naš Geron si je znal pomagati brez njega, kajti ne nosi zastonj glave na vratu. Čujte, kako se je to zgodilo.

Bodrici so oblegli Hikeja, oblegli tudi Geronov grad. Prišel sem bil uprav oni čas z malo trumo na pomoč, ko so od vseh stranij drle razkačene čete. Bodricev je bila tolika sila, da nismo smeli pokazati niti glave izza zidovja. Ne vem, kaj bi se bilo zgodilo z nami, da ni bilo zvijačnega Gerona. Ta je poslal svojega poverjenika do bodriških knezov, voditeljev ustaje, hlineč se, kakor bi hotel izdati naše. In pozval jih je, da bi po noči prišlo v grad nekoliko desetin mož, rekoč : da potlej lahko posekajo speče Nemce ter vzamejo trdnjavo. Glupi ljudje so se dali res speljati na led, in to toliko laglje, ko so videli pred leti, da sta naša vojvoda Eberhard in Gisibert res bila izdala svoje ljudi ter se uprla proti cesarju. Ono noč torej pride mej stotino ljudij tudi trideset knezov na grad. Ali jedva so vstopili za zidovje, bili so mahom obko-

ljeni od naših, ki so stali na preži, in po kratki bitki so bili vsi pobiti; le jeden je ušel po naključbi. Zjutraj je gledalo dvajset in devet knežjih glav, nabitih na kole, z grajskega zidovja proti vzhajajočemu solncu. Ta pogled je Bodrice preplašil, da so odstopili in nas pustili iz obsede.

«Ali to še ni bilo vse, grozila nam je še večja nesreča, ko so izbrali novega voditelja in navalili zopet na grad, česar je bilo itak neogibno pričakovati. Toda Geron si je vedel pomagati tudi v tej stiski».

Tu preruši govor, pije medico in pogleda po vseh zbranih poslušalcih. Vsi so slušali radovedno, le jedini Alberih je bil pobesil oči na tla in ni poslušal Gundomarja, niti pazil na njegovo pripovedovanje. Zató mu reče mejni grof znad Sale, pretrgavši zanimljivo pripovedovanje:

«Zakaj pa sediš ti tako potr, kakor bi ti bil kdo ukral miljenko iz sobe? A tudi za te imam tú nekaj, kar te razveseli. Ko sem šel proti gradu, dobili smo pod zidovjem nekega dečka, ki je vedel za saboj mlado devo. Naši vojaki so ujeli oba. Dekle je čedno». — Tú počí ob dlan in ukaže, naj pripeljejo ujetnico.

Dva hlapca pripeljeta dekle v sobo. Trepetajoče obstane, dolga obleka jo pokriva, nemarno spodaj visé razpokane niti (rese, trépké)! zamazane s krvjo, lase ima razpletene, in padajo jej razmršene na ramena in nizdolu po obleki. Lica ima bleda,

da se skoro spreminjajo že na modro; samo oči se žaré kakor neugaslo oglje in begajo zmočeno okoli. Naglo upré strašen pogled v Alberiha, stresne se, jekne, skoči naprej in pade v naročje mejnemu grofu. Vsa se je tresla, s suhim očesom pogleda okoli in javka:

«Alberih! Alberih! reši nesrečno Lastúno. Jutri, jutri me vzame Vidač in me popelje na svoj grad».

Alberih jo stisne krčevito na razburjene prsi in jeclja nerazločno: «Lastúna, Lastúna!» — Več ni mogel reči; jezik se mu je zapletal, usta so drhtela, oči so izstopile, kakor bi hotele skočiti izpod vek (očesnih jamic), razburjena kri mu je bila tako silno v sencih, kakor bi hotela prebiti kožo in udariti ven z rdečim tokom.

Dekle se polagoma vzdigne, potegne z roko po bledem obrazu, in divji, blazni nasmeš jej skrivi ustnici, in pol govori, pol poje, pa zopet zastoka. Pa pretrga pesem, pa jekne, pa se zasmee divje in znova zapoje.

Spet utihne, ozre se okoli, prime se za glavo in vzkrikne:

«Ah, kje je moj venec! Alberih pride, pride z lova. Denite mi na glavo venec iz cvetic, modric rutic in brodovite. Ozaljšajte me ž njim!»

Pa stopi naprej, spleta si lase, vzame žitni venec s stene in deva ga na glavo. A takoj ga spet sname in zapoje.

Pa si razpleta lase, skube klasje iz venca, vrže
ga pred se in spet poje :

„Potok šumljá, vrvrá
Kjer raste kalina,
Deklica tam stala,
Si lase česala,
Vence si spletala,
Ko cvetka jej odpala
Je voda jo ukrala! —

Plujte lasje moji,
Plujte cveti moji,
Bistre ve nosite
Tje do bratov je — recite,
Da še vedno ljubim je,
Li še marajo za me?“

Sede na klop, drži razpleten venec v roki,
in vedno praša popevaje: Li še marajo za me?

Alberih stoji, gleda, preobrača oči, jecljá neraz-
ločno, trese se in vedno priklada vrč k ustom in
sreba tekočino v sé. A naposled se zvali na zemljo,
in meden vrč mu pade iz onemogle roke; zamolklo
jekne, kakor mrtvaški zvon, in pade pod mizo,
zlivaje rubinovo tekočino. — Zamišljeni so obstali
Gundomar in vojaki, a Rajnhold in drugovi so
šepetali molitve. Samo stari Degenhart se je trudil,
da bi rešil gospoda.

V tem je prasnilo in počilo na strehi, silen
vihar je potegnil po izbi in svetloba je udarila v
okna. Predno so še rekli „amen“, že je švignil
plamen v izbo, jeden tram je zgrmel s treskom na
tla in iskre so se razsule s stropa. Vsi uderó
proti vratom: Rajnhold, Gundomar in vojaki, in
kričé:

«Požar, rešite se!»

Samo Lastúna sedi mirno in vedno peva:

»Li še marajo za me?« — Samo Alberih leži
kakor brezdušen: usta so mu počrnela in lice je

sčnelo, oči so preobrnjene, da se vidi samo belo v očesu, pene se mu cedé čez ustnice, in strašno grči. Degenhart kleči pri njem kot kameniti kip.

Drugi so pribežali do durij, a tú so kar odskočili — kakor bi jih bil ošinil grom. Stali so okameneli in prestrašeni ter gledali skozi odprte duri.

Vsred dima, isker in plamena stali so trije možje: Glavo so imeli okrvavljeno, roke isto tako, suknje s krvjo polite. V roki so držali gorečo bakljo in meče obrnjene proti odprtim durim. Stali so tú kakor trije kipi uliti iz broná; niti z očesom niso trenili, niti roke jim niso drhtele, niti niso pazili na požar, ki se je sipal na njih glavo. Obličje jim je bilo hladno. temno, kakor bi bilo izklesano iz marmorja, oči grozne, čelo namrščeno. Z meči so grozili: da pade pod mečem vsak, kdor prestopi prag.

Ali je mari vsteklo peklo zinilo in izbljuvalo tri pogublence na svet? Ne! To so bili: Boligost, Ljubomir in Dobrovit; trije bratje, knezi Brežanov. Prišli so, da se maščujejo radi prelomljene prisege. V noči so se prikradli sem, podnetili v štirih straneh lesenega gradu, in zdaj v plamenu uničujejo svoje vrage, pa tudi sami ginejo, ker nimajo več, čemu bi še živeli na zemlji.

Stene se razvalé, strop pada in streha se ruši. Plamen, groblja in pogorišče so zasula Rajnholda in dva mejna grofa in Lastúno in tri kneze Brežanov in trop hlapcev; ostali so utekli. Popevaje je končala Lastúna, s pesmijo je uletela njena duša.

Najzadnji so páli trije knezi, in ž njimi je izginil tudi rod Brežanov.

Požarišče se kadi, vihar buči po gozdu, črni oblaki plavajo po nebu kot truma zlih besov; a nad jezerom se grizejo volkovi pri človeških truplih in tulijo, in krokarji stopajo okrog pri krvavi gostiji. Vsred te divje godbe, žvižga viharja, krokanja ptičev in tuljenja volkov slišati je plačočí glas pesmi žalostinke :

Plakam — oh — nad pogoriščem,
Svojce drage zaman iščem,
Sam sem sam — le pot moj dom,
Krov oblak — noseči grom.

Deček speva in gre tóžno naprej, kamor ga vedó oči. Glas mu vedno bolj peša, nerazločno ječi, izgublja se vedno dalje in dalje — bolj in bolj — na zadnje — tihota ! Deček je odnesel v svet svoje tóge in tožbe in nikdar več se ni vrnil v rojstni kraj.

* * *

Kupi groblja so zarastli goste, kocinaste búčnice, s krvjo napojeno polje pokriva bujni cvet in klas. Čez dan zdaj tú nemški kmet reže s plugom rahle brazde, škrjanec poje pod nebom, v noči pa — pri mesečnem svitu — slišati je nekak jek na vzgorju pri jezeru, kakor zdihljeje — izpod zemlje ! — —

Pač prav veli pesnik :

Žalostna od nekđaj zgodovina je bila slovanska;
Kamor ozrem se razpór, dušne verige, temá.
Rad blagoslavljal spomin bi vaš, pradedje, ponašal

Rad bi se z vami vnuk — bridki mu brani spomin.
Vi najlepše zemljé, plodovite nekđaj ste orali —
Dalje ne govorim, da me ne zmaga britkost.

(*Stritar*).

In prišli so, krstiti jih želeč,
V levici križ, a v desni meč!
In dede naše so krstili
Sred dednih širnih njih planjav;
A ko so krst zvršili,
Naš dom je bil in tuji meč krváv, —
A križ? Nanj dedov so prostost pribili!

Naš bil nekđaj je ves ta raj,
Očetom našim domovina;
Tuj národ tód se širi zdaj,
Naš raj je tujcev zdaj lastnina.

A zdaj zatrt je tód naš glás,
In túji króg zvené glasovi,
Tuj trg in grad, tuj ves je kras
Oh naši so samó — grobovi.

(*S. Gregorčič*).

In še v domači zemlji: ali nam nedostaja
Alberihov, Rajnholdov, Gundomarjev, Geronov,
Degenhartov in — Lastún?! In mi? — «Mi narodá
sluge — a drugovi tuge!» (*Kukuljevič-Sakcinski*).

Žalostna od nekđaj osoda je bila slovanska,
Žalostna zdi se mi zdaj, bolj ko je bila kedáj,
Naj na jutranjo stran, naj obrnem na stran se severno,
Naj pogledam na jug, žalostno, tožno povsod!

(*Stritar*).

Res, naša kupa je gorjupa, polna jada —
strupá!

Toda čemu te tožbe? Kaj sem sploh hotel
reči v tej sliki in obliki?

Dovolj je bilo britkosti, dovolj krivic od ptuj-
cev. Zaprimo Jánov tempelj! (Ustavimo boj!) Vsaj
sami si ne polnimo gorjupe kupe! Če ne moreš
pomagati, vsaj ne zaviraj narodnega napredka; če
pa moreš, pomagaj svojemu rodu:

Veškeré však světa vášně
Kořiti se musejí
Tenkráté, když tomu přisně
Vlást a vira velejí.

(*Vocel*).

(Vse strasti se imajo pokoravati, kadar do-
movina in vera velevata).

Tvrd bodi, neizprôsen, moř jeklen,
Kadar brani ti je časti in pravde
Narôdu in jeziku svojemu!

(*Jurčič*).

Deluj svaki u svojem krûgu
Krstom, perom, plugom — veslom
Pod zastavom svaki svojom
Svi pa narodnim pod gésiom.

(*Preradović*).

Kar stôriš za sé, to že stabo izgine,
Kar stôriš za narod, ostane vselej;
Donesi le kamen za zgradbo očine,
A rasla naprej na podlagi bo tej;
Pomogel si s tem ji k višavi, k lepoti
In del tvoj ostane v poslopja celoti.

(*S. Gregorčič*).

KAZANČIČI.

POVEST IZ ŽIVLJENJA BOŠNJAKOV.

Hrvatski spisal Ivan Lepušić.

Poslovenil:

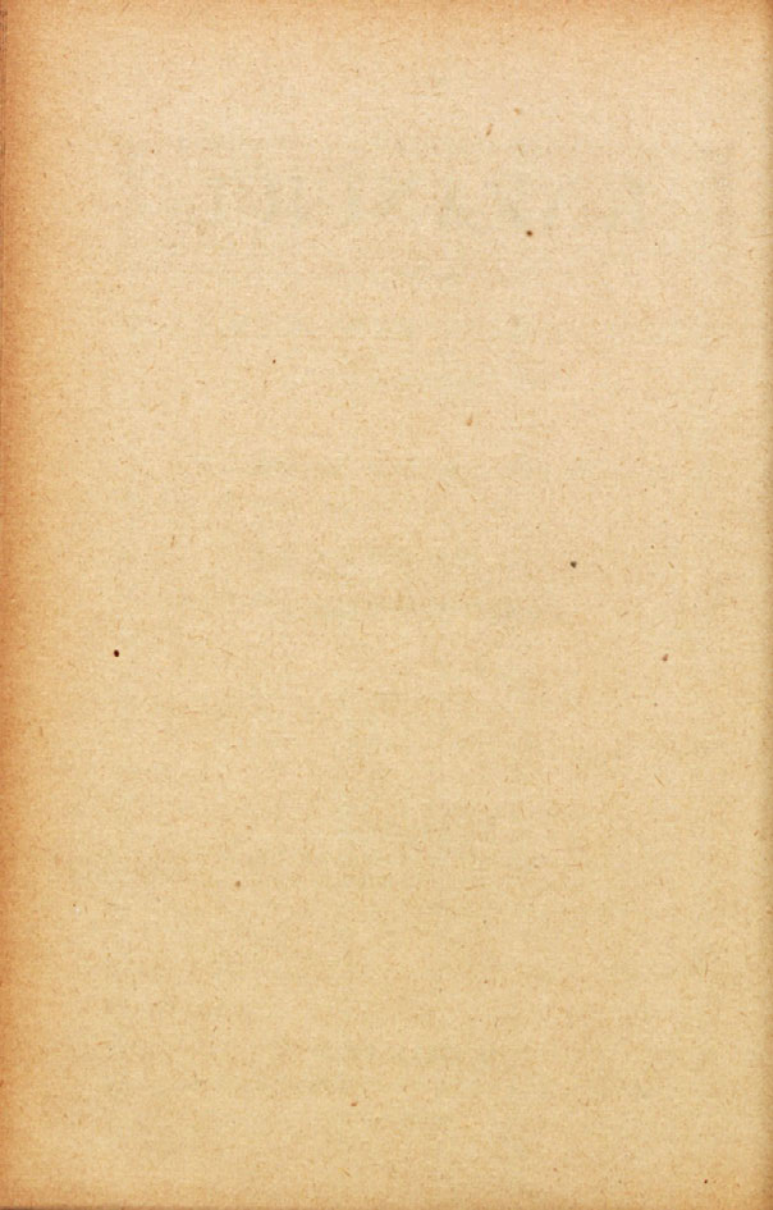
IVAN ČESTIMIR.

V GORICI.

Tiskala, izdala in založila „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček.

1895.

Jaz in moj spremljevalec in prijatelj Selim-beg postojiva v onem delu nekega bosanskega mesteca, kjer prebivajo kazandžije*), pred prodajalnico nekega kristijana.

«Gospod! To so naši Kazančiči», opomni Selim-beg.

Jaz mu pokažem z roko na drugo prodajalnico, kjer delata dva mohamedanca, in ga uprašam: «Ali so oni-le tudi Kazančiči?»

«Ne; oni so Ibriš-agiči», reče beg in me povabi: «Stopiva h Kazančičem; prav dobri prijatelji smo si!»

Stopiva v prodajalnico. V odprti prodajalnici sloni ob steni omara, napolnjena z vsakovrstnimi ročnimi izdelki iz bakra; po policah pa so razvr-

*) Kotlarji; „kazan“ je namreč „kotel“ in „Kazančiči“ bi se po naše imenovali „Kotlariči“.

ščene male železne peči, kotli, raznovrstne umivalnice, kositerne čaše in kozarci, ponve vsakoršne velikosti, in še mnogo druge bakrene in železne posode, vse lepo, prekrasno izdelano. V prodajalnici dela star mojster in trije mladeniči, jeden nalik drugemu ; mislim si : bržkone jih nazivljejo Kazančiče, ker so si bratje.

Pozdravimo se. Mojster se vrlo razveseli, ko me upozna.

Razgovarjamo se celo uro in se ločimo, potem ko smo popili vsak čašico kave. Pri odhodu me zaprosi mojster, naj ga drugo jutro posetim na domu, ker je baš Duhovo — velik praznik.

* * *

Drugo jutro posetim Kazančiče, voščeč jim vesel praznik. Vsi me vsprejmó zelo prijazno ; gospodar — poštenjak, me povabi na kosilo.

Kosilo je bilo gotovo. Posedemo na blazine okoli nizke mize, gospodinja pa nam streže, donašajoč nam po vrsti nič manj ko pet različnih jedij in slednjič še sodček pijače. Najstareji sin — bil je star kakih devetnajst let — naliva nam čašice, sedaj meni, sedaj svojemu očetu ; toda nikdo sinov ne pokusi žganja.

Opazil sem že pred kosilom, da živi ta rod-bina v ljubezni božji, kajti vsi so glasno molili molitve in istotako, ko so odkosili.

Po kosilu se otroci odstranijo, gospodar pa mi poda že napolnjen čibuk, da si ga zapalim. Tedaj se pričneva živahno razgovarjati.

Na polici opazim štiri knjižice. Ustanem in posežem po jedni. Bil je molitvenik, tiskan v bosančici.

«Vsi so jednaki», pripomni gospodar.

«Znate-li vsi štirje čitati?»

«Dà», odgovori mi.

«A kdo vas je naučil?»

«Sinove sem naučil jaz».

«In tebe?»

«Moj oče».

«In tvojega očeta?»

«Moj ded».

«In deda?»

«Praded».

«In pradedà?»

«On je početnik naše rodovine. Bil je najdenec».

«Ali je bil tudi on kazandžija, in ali se zovete po njem Kazančiči?»

«Ne. Jaz sem se prvi poprijel tega rokodelstva. Moj oče, ded in praded pa so živeli od gotovine».

«Od gotovine!» začudim se.

«Dà, od gotovine. Res je čudna ta povest, toda resnična je, kakor ono solnce, ki sije skozi okna».

«Dej, pripoveduj mi jo!» prosim ga.

Gospodar jame pripovedovati :

«Pred kakimi sto in petdesetimi leti je našel fra *) Ilija najdenca, izloženega na potu, in ta je bil tedaj star komaj dva meseca. Ujec **) je jezdil od bolnika. Dete je bilo zavito v črno sukno. Usmiljeni duhovnik nese dete v samostan. Pokliče pripravno, mlado ženo, seljakinjo, da vzame dete in je odgoji, ker jej bode to v zveličanje.

V samostanu krsti fra Ilija dete in mu nadene ime Ilijca. V krstni knjigi pa ga zabilježi: «Ilijca Najdenček».

«Ali ne Kazančič?» uprašam ga.

«Ne. Čuješ takoj. — Žena odgoji dete in je obdrži do sedmega leta. V sedmem letu pa vzame stari duhovnik Ilijco v samostan in ga uči brati knjige. Dete se je dobro učilo in napredovalo. Naučilo se je čitati staro knjigo, — glej, kako so pisane te knjige, — naučilo se je služiti pri službi božji in pevati psalme.

Fra Ilija je želel, da se Ilijca posveti duhovskemu stanu. Ilijce pa ni veselilo, da bi se moral že tedaj odločiti, ko je dovršil dvanajsto leto, in ni poznal družega življenja nego samostansko. Čital je v knjigah in čul tudi pripovedovati, da se nahajajo na svetu selišča, kjer prebivajo ljudje vsake vere, kjer se more marsikaj kupiti za denar, in da se taka selišča zovejo mesto in trgi; da tamkaj sodijo

*) Fra (frater) = pater, oče (pri frančiškanih). — **) „ujec“ = pater; tako se zovejo mej prostim (hrv.) narodom frančiškanski očetje.

in da je tamkaj mnogo vojakov. Ilijca zaželi videti vse to.

Nekega dne zaprosi Ilijca svojega dobrotnika in rešitelja, fra Ilijo, naj poprosi svojega samostanskega prednika, da ga pusti mej svet — kjer sije beda in vlada nesreča. Bode-li srečen, obeča, da se vrne in samostanu podari obilen dar; ne bode-li srečen, vrne se istotako in služil bo v samostanu do svoje smrti.

Odkar pomni Ilijca, bil je vedno otožen in žalosten. In kako tudi ne? Čul je ujce, ko so pripovedovali o svojih materah, on sirota pa ne pozná niti svojega očeta niti svoje matere.

V samostanu se bogoljubni očetje dogovoré in dopusté Ilijci, da odide mej svet. Dadó mu torbo in va-njo mnogo brešna za pot. Ilijca poljubi poln hvaležnosti vsem ujcem po vrsti roke in se posloví. Vsakdo mu poda svoj blagoslov v ime velikega Boga; stari Ilija pa pritisne dete na svoje razžaloščene prsi, in kakor mu je vedno dajal dobrih naukov, poučuje ga tudi sedaj:

«Sinko Ilijca! Koderkoli hodiš in kamorkoli dojdeš, delaj dobra dela: lepa bode tvoja mladost, ako za tvojimi stopinjami vzrastejo veseli spomini! Lačne nasiti! Žejne napoji! Slabim pomози! Bolnike obišči! Mrtve pokoplji! Nage obleci! Slepe vódi; vse stori, kar sem ti zdaj-le povedal in kar sem ti vedno govoril — in srečen bodeš! Ne boj se umreti za svojo vero in za svojo domovino!

Ako bodem toliko srečen, da te moje oči zopet vidijo, pripovedoval mi bodeš starcu svoje zgone in nezgode. Bog te spremljaj . . . sprejmi moj blagoslov!»

Fra Ilija blagoslovi malega Ilijco in zajoče, in tudi deček krene jokaje na pot.

Koderkoli hodi Ilijca, povsod so mu v mislih opomini velikega dobrotnika : naj povsodi čini dobra dela in zapusti lepe spomine.

Deček prepotuje cel dan, kar bi odrastel človek prepotoval v kakih šestih urah. Pride do nekega mesteca. «Oj, to je gotovo mesto!» misli si deček. Opazi tri džamije na tej in na oni strani, veliko hiš, stoječe vse v jedni vrsti — kakor so tudi razvrščeni posamezni deli mesta; gleda seljake, kmete na svojih tovornih vozeh, gleda gospódo in nakinčene arabske konje in na njih gizdavo oblečene bege in age, oborožene do zadnjega prsta, kakor da gredo v boj na svojih besnih konjih, ki poskakujejo po razdrapanem tlaku, kakor carigrajski skakači po vrveh.

Ilijca vedno misli, kakó bi storil káko dobro delo. A s čim naj ga revež stori? Ono brešno, ki so mu ga deli ujci v torbo, snedel je do zadnjega kosčka. Prične upraševati: «Stanujejo-li tukaj kristijani?». Nekdo mu odgovori, da stanujejo, in mu pokaže štiri lesene bajtice in pripomni: «Glej! Tukaj stanujejo kristijani!»

Ilijca stopi na dvorišče prve hiše; in glej, ondi nesó štirje ljudje mrtvaško krsto in v njej

mrliča — neko ženo. Baš pokleknejo, da molijo za dušo pokojne žene, predno jo zagrebejo.

Ilijca si misli: «Pri Bogu! Da so to kristijani, poklicali bi ujca, da jo spremlja do groba».

«Hvaljen bodi Jezus Kristus!» nagovori jih Ilijca.

«Na vekov veke, kristijan!» odgovoré mu vsi štirje.

«Ste-li kristijani?»

«Dà, smo».

«Ali je bila ta pokojnica tudi kristijanka?»

«Dà, bila je kristijanka».

«Kje imate pa ujca? Ali jo hočete pokopati brez svečenika in pogrebnih molitev?»

Vsi štirje vstanejo in se začudijo, da jih deček tako resno opominja. Ilijca občuti nekaj ne- navadnega v svojem srcu, pak si misli, da stori sedaj plemenito delo.

«Oj, sinko!» prične najstareji: «Daleč imamo do samostana in ujcev, nas je pa tukaj samo štiri družine; peta je bila ta pokojnica, ki je živela sama zase in ki se je pred tremi urami ločila s sveta».

«Jaz vam dovedem ujca. Prihajam iz samo- stana. Vi pa počakajte; pokopljete jo jutri. Ako ni bila sirota pred smrtjo krščanski previdena, usmilite se je, da jo blagoslovi duhovnikova roka vsaj mrtvo!»

«Hočeš nam - li zares dovesti ujca?» popra- šujejo ga ljudje začudeno.

«Dà, dovedem vam ga, kakor gotovo živim! Vi pak ogrešite svoje duše, ako jo preje pokopljete!» zapreti jim Ilijca in se vrne po poti, po kateri je bil prišel.

Ljudjé nesó pokojnico v hišo, zapalijo ogenj in celo noč ali se pogovarjajo ali pa molijo k Bogu kraj pokojnice.

To niso bili ljudjé, ki bi ne poznali Boga in vere; prešlo je pa dostikrat celo leto, da niso videli duhovnika.

Ilijca potuje celo noč in niti ne občuti, da je truden. Zdi se mu takó lahko, kakor da hodi na krilih. Po zvitih in skalnatih potih koraka smelo in drzno. Korakajočega često posili spanec, takoj potem pa se prebudi iz sna, spodtaknivši se ob kak kamen. Bržkone je prehodil že precejšno pot z zaprtimi očmi, ko ga srečajo neki vozniki z otovorjenimi konji in ga pozdravijo, on pa se plaho vzdrami in odzdravi. Poznali so ga in si mislili: «Odkodi neki prihaja ta samostanski deček?»

Neka nevidna roka je vodila Ilijco, da se sirotče ni zavalilo v kako brezno.

Pred dnem dospé do samostanskih vrat. Potrka na nje. Vratar od znotraj uprašá: «Kedo si božji?»

«Jaz sem, Ilijca», odgovori mu le-ta z znanim glasom.

«Odkod prihajaš, ko si komaj učeraj odšel?» govori vratar, odpirajoč mu vrata. «Kje si prebil vso noč, revež?»

«Kaj me uprašuješ? Govoriti moram s starejimi, ne s teboj».

Deček gre naravnost v celico fra Ilije. Vsa družba je že odšla v cerkev k jutranjici; bogoljubni fra Ilija pa je ostal v postelji; čutil se je nekako slabega, ker so ga mučile neke sanje. Ko je zaprl oči, je bilo to le poluspanje, katero so napolnjevale grozne slike. Sedaj je videl Ilijco v sovražnikovih rokah, sedaj zopet, ko čini dobra dela. Trenutek preje je videl Ilijco, ko je skočil z brega v globoko reko, da reši nekega dečka, ki se je potapljal in boril s smrtjo. Zdramivši se, se fra Ilija res trese in šepeta: «Utopiš se, ker ne znaš plavati! — Dà, dà, to so bile samo sanje.... Bog te čuvaj, revčeka! Zakaj ga nismo zadrževali z lepimi besedami? Stradal bode».

V istem trenutku potrka Ilica na vrata in vstopi.

Fra Ilija se prestraši.

«Hvaljen bodi Jezus Kristus, častiti oče! Blagoslovi me!» reče mali in nese starčevo roko k svojim ustom in jo poljubi.

«Toda, sinko, odkod prihajaš tako rano? Ni se še pokazala danica, ti pa se, potnik, že vračaš».

«Častiti oče!» prične mali. «Krenivši na pot, potoval sem gotovo cel učerajšnji dan in srečal na poti samo dva Turčina. Ognil sem se kraj poti in ju pozdravil, onadva pa sta molčala in oddirjala na svojih brzih konjih».

«Moj sin, bila sta agi. Bržkone sta jezdila na svoje pristave», pripomni frater.

«Hiše ali selišča nisem videl nikjer, dokler se nisem približal mestecu. Tamkaj stoje hiše v vrsti, na tej in na oni strani; tamkaj se nahaja obilo ljudij s kmetov in obilo gospode. Tri džamije z vitkimi minareti*), mesto polno vsakovrstnega blaga. Uprašam nekoga: „Stanujejo-li tukaj kristijani?“ Oni pa mi pokaže neke kočice in reče: „Tukaj stanujejo kristijani“.

Stopim na dvorišče prve hiše. Baš je nesla četvorica v krsti mrtvo ženo, da jo pokoplje, in pokleknila, da moli k Bogu za njeno dušo. Pozdravim jih v imenu Jezusovem, in odzdravijo mi krščanski. Uprašam jih, so li kristijani, in odgovoré mi, da so. Potem jim rečem: „Ljudje božji, vi ste kristijani, pa ne pokličete ujca, da vam blagoslovi mrliča!“ Dejali so, da so njihov samostan in ujci daleč in da komaj jedenkrat v letu vidijo duhovnika. V onem mestecu se nahajajo štiri krščanske družine, ona pokojnica pa je bila peta in je živela sama zase. Dejal sem jim, da prihajam iz samostana in da jim dovedem duhovnika. Bili so s tem zadovoljni in odnesli mrliča v hišo. Mislil sem, da ucinim dobro delo, in glej, prišel sem po ujca».

Starček stopi iz postelje in se obleče. Ostala družba se je že vrnila iz cerkve. Fra Ilija dovede Ilijco pred samostanskega prednika in vso družbo.

*) Stolp pri džamijah.

Vsi se začudijo. Ko pa jim Ilijca vse po vrsti pripoveduje, oglasi se najmlajši duhovnik, fra Jerko*) in pravi: «Jaz grem tjakaj!»

«Hôdi, fra Jerko, Bog te spremljaj!» reče prednik.

Dokler hlapec krmi in pripravlja konja, pri-skrbi fra Jerko vse potrebno na potovanje. Z Ilijco zajameta okrepčevalne hrane, v bisago pa dene čutarico žganja in vse, o čemur meni, da bode potreboval. Na noge si obuje opanke, okoli kape si ovije rdeče zagrinjalo, za pas zatakne dve mali dvocevki in nož, ovije je s kožuhovino in se poslovi. Hlapec poda čilemu konju uzdo in pritegne podproge pod sedlom. Fra Jerko zleze na konja, za sebe pa posadi malega Ilijco. Kjer je strmo, pusti konju, da hodi počasneje, kjer pa je ravno, pusti, da teče konj v skok.

Rano sta bila krenila na pot. A že se je solnce nagibalo na poldan, ko se približata mestecu. Ilijca pokaže ujecu v levo stran. Obstaneta pred hišico. Ilijca stopi s konja, odpre vrata in fra Jerko vstopi na dvorišče.

Na dvorišču ugledata množico ljudij in otrok. Vsi hité pozdravljat fra Jerka; ko pa le-ta stopi s konja, poljubujejo mu roke. Jeden mlajših prime konja za uzdo in ga vodi po dvorišču, ker ga je bil polil znoj. Ljudjé pa prično pripovedovati: «Oživela je, ujec, oživela!»

*) Fra Jerko = Hijeronim.

Mali Ilijca in fra Jerko se čudom čudita; vsakdo pak hoče pripovedovati. Najstareji med navzočimi, neki krznar, jame pripovedovati:

«Častiti ujec in blagi duhovnik! Sam Bog je dovedel semkaj onega samostanskega dečka, kajti drugače bi bili pokopali ženo živo, in že smo jo hoteli nesti na pokopališče. Ko smo prinesli Luco v hišo, ni minilo dobro uro, ko opazimo, da jej dotlej pobledela lica spreminjajo barvo in da jej telo ni tako otrpnilo kakor drugim mrtvecem. Ta-le starka — pokaže z roko na neko zeló staro ženo, — je ostala pri njej. Prišla je tudi Ajka-hodžinica*), Lučina dobra prijateljica. — Starka dé hodžinici: „Hodžinica! Čudno se mi zdi, da se Luci spreminja barva, odkar smo jo prinesli semkaj, in da jej roke niso tako otrpnile, kakor drugim mrtvecem“.

„Ej, Mara!“ reče hodžinica. „Da Luca ni umrla! Videla sem jo na svoje oči. Čakaj, prepričave se takoj!“ — Hodžinica odpnè Luci na prsih srajco, pritisne uho na levo stran prsij in prisluškuje. Odmakne uho, obrne se proti Mari in reče: „Pri moji veri, ona živi! Čuje se srce; poslušaj!“ — Mara prisluškuje: Srce je bilo tiho in počasi. Ajka ustane in reče Mari: „Pokličí ljudi, jaz pa grem iskat jesiha!“ — Pridejo ljudjé; vrne se tudi Ajka in prinese rožnega kisa. Bila je Turkinja, a poznavala je Boga. Ostanejo same žene.

*) Žena, oziroma udova hodže (turškega duhovnika).

Zapró hišna vrata, nesó Luco na dvorišče in jej odpnó vso obleko. Hodžinica namoči krpo v jesihu, módi jo Luci pod nos in na usta, dve drugi ženi pa jej z volnenimi krpami, namočenimi v jesihu, tarejo roke, noge, prsi in križ, in jej privzdignejo vzglavje. Ne mine pol ure, in Luca prične dihati, najpreje lahno, potem pa vedno jačje. In glej, že je dobro uro, odkar se je osvestila».

Fra Jerko stopi v sobo in pogleda nesrečnico, katero so bili vzeli iz krste in jo položili na posteljo. Samo nekaterekrati je odprla oči in dihala vrlo dobro. Duhovnik ukaže odstraniti krsto, zapové, da ostanejo vrata odprta in da se ljudjé razidejo po svojih hišah, le Mara naj jej streže.

V hiši ostanejo stara Mara, fra Jerko in Ilijca. Ne dolgo potem javi neko dete, da prihaja hodžinica Ajka in nese bolnici juhe.

Fra Jerko gre v bližnjo hišo. Hodžinica je prinesla kokošje juhe. Vzdignejo Luco; ta pak spi je nekoliko žlic juhe in dve žlici slivovca in šepne: «Sedaj sem se okrepčala; hvala vam!» Čez nekaj časa upraša: «Videla sem ujca; kam je odšel?»

Ilijca, podpirajoč Luco, odgovori: «Pride takoj, ljuba mati! Tudi jaz sem iz onega samostana. Ostanem pri tebi, dokler ne ozdraviš». — Hodžinica upré svoje oči v Ilijco in se globoko zamisli; v njeni duši pa vstajajo spomini iz davne preteklosti — — — — —

Rjavkasti samostanski deček stoji mirno kraj postelje in upira svoje oči v Luco, ki pogleduje po vrsti Maro, hodžinico in Ilijco.

Ajka pokima z glavo, vnovič se zamisli in si pokrije čelo in lice z zagrinjalom, kakor da se boji, da bi deček na njej nečesa ne zapazil.

* * *

Fra Jerko žrtvuje vso noč božjim delom v sosedni hiši, kjer so se zbrali kristijani. Po večerji in po običajnih razgovorih se prično razgovarjati o bogoljubnih rečeh in končajo z dolgo vrsto molitev. Ob zori izpové in obhaja fra Jerko vse dorasle moške in ženske. Istotako tudi bolno Luco, ki iz vsega srca zahvali Boga, da je podelil milost malemu Ilijci, da je le-ta storil dobro delo.

Ko se je že zdanilo, izprašuje fra Jerko ljudi, kje da so našli Luco ležati v nezavesti. Pokažejo mu sobo z odprtimi vrati. Uprašá Luco, se-li spominja, kako se je to godilo. Luca mu odgovori, da se po veliki nezavesti ne spominja ničesar; da je bržkone pekla, kakor navadno, na mali železni peči pogačo. Fra Jerko stopi v sobico, in na mah mu udari v nos hud duh oglja, dasi so bila vrata odprta. Na pečici in v njej najde izgorel pepel, v katerem ni o pogači ne duha ne sluha. Kraj peči opazi testo. Še le sedaj se spomni, da Luca, podnetivsi oglje, peči ni postavila na prosto, dokler bi žrjavica ne izgorela, ampak pus tila jo je v sobici,

kjer se je vsled tega razvil strupeni plin. Ko je tedaj hotela peči pogačo, pobil jo je že pred vrati plin, onesvestila se je in omedlela; ako bi bila pala v sobici bližje peči, zadušila bi se bila popolnoma.

Po mestu se je že raznesel glas, da je Luca umrla in zopet oživela. Govorili pa so vsi brez razločka, da temu ni kar takó, ampak da je imel pri tem svoje kremplje volkodlak, ki je davil Luco. Ko so prišli ljudje, je ni mogel popolnoma zadušiti in se je nekam skrnil. Ko pa pride samostanski deček, ki je dišal po kadilu, zbeži volkodlak, in Luci se povrne življenje. Tudi fra Jerko je slišal, zmajujoč z glavo, kako kristijani marsikaj pripovedujejo o mori, volkodlaku, vedomcih in čarovnicah. Lepo jim raztolmači vzrok Lucine nezavesti in pravi, da je takemu omedlelemu človeku treba pomoči, kakor je hodžinica pomogla Luci, in da le-ta ni oživela vsled samostanskega kadila, ampak, ker je Bog tako hotel, da jih je Ilijca pregovoril, da je niso pokopali.

«Dragi moji!» prične fra Jerko. «Človek se ne onesvesti samo od ogljenčevega plina, ampak tudi, ako ga udari strela, ako se zaduši v vodi, od žganja in drugih opojnih pijač, vsled strupenega duha kake rastline in mnogo drugih vzrokov. Zató je treba nesrečnika dobro pogledati, ne bije li v njem še srcé. Ljubi moji! Slaba navada je, da pokopujemo mrtvece, ko se jim niti telo ni

shladilo. Treba je čakati do drugega dné, in ako se pokažejo mrtvaške pege in vam udari v nos rezek duh, tedaj vedite, da je človek zares mrtev. Ako pa opazite, kakor ste opazili pri Luci, da ne diha, da se ne premika, da pa vendar več ur ne spremeni barve, potem je to stanje ona nezavest, katero morete odpraviti s sredstvi, kakoršne je uporabila hodžinica. Toda varujte se vseh vraž in praznih ver, ker s tem hudo grešite!»

Ženske podarijo fra Jerku brisače in lepo vezena zagrinjala; tudi Luca mu poda lepo zagrinjalo; možjé pa mu dado kot popotnico vsak srebrno medžedijo. *)

Ko vidi Ilijca, da se fra Jerko že odpravlja, reče z milim glasom: «Ujec! Jaz ostanem pri tej nesrečnici, dokler popolnoma ne ozdravi; služil jej bom kot rodni materi, potem pa potujem dalje».

To jako ugaja duhovniku, torej reče Ilijci: «Ostani, Ilijca, in lepo jej streži! Storil si dobro delo; le pazi, da zapustiš povsod lepe spomine! Bog te blagoslovi!»

Rekši podá Ilijci štiri medžedije, da mu bodo v pomoč v vsaki sili

Vsi po vrsti poljubijo duhovniku roko. Ta stopi na konja in se posloví s pobožnimi kristijani.

Več dnij donašajo žene Luci milodarov in vsakoršne hrane. Stara hodžinica ne pozabi nijen den dan, da bi ne prišla k Luci.

*) turški denar, vreden nekaj več od napoleondora.

Nekega dne upraša hodžinica Luco: «Čuješ, Luca! Ta deček se mi zdi nadarjen — — —»

«Draga hodžinica! Tudi učen je. Od otročjih nog je živel vedno v samostanu, kjer so ga ujeci učili brati knjige in drugih naukov».

«Kaj pa pravi o tem, čegavo dete je? Pozna li stariše?»

«Svojih starišev ne pozna. Kadar ga uprašam, je-li že kedaj čul, kedo je njegova mati in kje da je, oblijejo ga solzé in mi odgovori: „Kakó naj to vem? Fra Ilija me je našel izloženega kraj pota. Bil sem star k večjemu dva meseca; dal me je neki kmetici, da me odgoji, v sedmem letu pa me vsprejmó v samostan“.

«Luca moja! Pripovedovati ti hočem o nekem nepremišljenem činu, o katerem vem, da oživi v tvoji duši nikoli pozabljene spomine na davno preteklost».

«Dej, pripoveduj, efendijnica*)!»

«Minulo je od onega časa petnajst let, ko je došel tretjič v Bosno Hekim Zade Ali-paša, ki je že dvakrat poprej učinil mnogo zlá na vaši in na naši strani.»

Tu prekine stari Kazančič čudovito povest, zamisli se, potem pa nadaljuje: «Ko prične efendijnica pripovedovati o Hekim paši, ne more se

*) tako se zovejo žene, ozir. udove „efendi“-jev, t. j. „kadij“ (sodnikov) in „hodž“.

premagovati, in oči se jej zalijó s solzami. A čuješ takoj, da je imela tudi uzroka, razjokati se.

«Luca moja!» nadaljuje hodžinica. «Došel je iz Carigrada veliki vezir s pismom turškega cara, da pobere naglavni davek od naroča po celi Bosni in Hercegovini. Toda Sarajevčani ga počakajo, udarijo nanj in ga izženó iz dežele. V jeseni se jim prične paša v novič prilizovati in pozove na prijateljski dogovor vse turške prvake. Toda grozno! Prvaki pridejo, paša pa jih dá po vrsti vse pobiti. Ubil je mnogo ag, zastavonoscev, stotnika Ceriča iz Novega, sarajevskega kadijo efendija Abiba, in še mnogo kadij in efendijev. Imela sem tri sinove, lepe, kakor tri polubogove. Mehmed in Suljo sta bila še majhna; krsté ju vnovič, ker so dejali, da otroci onega hodže, ki je prijatelj kristijanom, niso pravi Turki. Odvedo moja dva sinova — moji zenici, toda kam..... nikoli več nisem čula o njih.

Tretji sin Bečir dorastel je že v vojake. Niso ga ujeli; zbežal je skrivaj z meno; in me dovedel v zavetišče, v orožni grad bega Ponjaviča, ki ga je Deli-paša oplenil, bega pa ubil. V gradu so se skrile mnoge krščanske žene, ker je po vsej Bosni nastala ustaja. Bosanske paše jamajo pritiskati na sultanove vojake in na samega Hekim-pašo. Tudi ti, Luca, si bila tamkaj v gradu in baš si povila moško dete. Živo se spominjam, ko si mi pripovedovala, da ti mož mnogo trpi

pred sovražniki, da je priden kovač, da je za časa Arnavt-paše koval v Kreševu sidra, s katerimi je Ačim-paša gradil most pred Belimgradom.

Zajedno se vzdignejo paše iz cele Bosne. Po gradu se prične razlegati jok in upitje na pomoč, ko nas hočejo vse posekati; govoré, da smo ženske, ki smo se skrile v grad, žene onih ljudij, ki pomagajo paši. Nahajala pa so se mej njimi tudi usmiljena srca, ki so dejala: «Pustimo žene v miru; vzemimo jim raje moško deco, da jo vzgojimo v dobre Turke».

Odvzamejo in odtrgajo materinemu krilu do dvajset moških otrok. Tudi tvoje mlado dete vzamejo, in gotovo ni bilo staro več kot dva meseca. Srce se mi razjoče. Dobro sem poznavala onega Turčina, ki je odnesel tvoje dete. Tečem za njim. Ve pa ostanete v gradu, lomeč roke. Rečem onemu Turčinu: «Murat! Zaklinjam te na vero in na milost! Daj mi to dete, negovala je bodem, in postalo bode dober Turek!»

«Vem, da si efendijnica», reče mi, «in veš, kakó se krščanska deteta odgajajo v Turke». — Poda mi dete. Mej tem pa se je bilo zmračilo, tako, da nisem več našla poti v grad. Hodim gotovo dva dni sem in tja in ne morem dobiti stalnega zavetišča z detetom. Ugledam fratra jezdočega na sivem konju. Mislim si: učinim dobro delo zase in za-nj, ako dete izložim. Vzame-li je, dobro; ako je ne vzame, pojdem dalje, kakor mi

Bog pripusti. Zavijem dete v zagrinjalo in črno sukno, glavo pa mu pustim prosto. Čakam dolgo, dokler se frater ne povrne. Dete je postalo gladno in pričelo kričati kraj pota; jaz pa se skrijem, zavita v ogrinjalo, v gosto grmovje. Frater najde dete, dete pa — menda je Bog tako hotel, — jame še hujše kričati. Frater stopi s konja, priveže ga za vejo in vzdigne dete. Zopet stopi na konja in odjezdi skokoma k samostanu. — — Luca! Ni-li morda le-ta Ilijca isto dete? Poznala bi je... Se-li spominjaš, po čem bi je spoznala?»

«Efendijnica! Dobro pomnim, da je moje dete imelo na levi rami znamenje kakor lešnik. Po tem bi ga spoznala».

«Da, imelo je znamenje na levi rami, kakor lešnik; po tem bi ga spoznala tudi jaz. Kje pa je Ilijca?»

«Odšel je v mesto; vrne se takoj».

«Ko se vrne, podaj mu čisto srajco, da se preobleče. Pazi, Luca! Ako ima znamenje na levi rami, tedaj je to dete tvoje.....»

Takó konča hodžinica in odide. Luca pa ostane sama, zamišljena. Prsa jej goré, prepolne žive želje. Pripravi čisto srajco iz tankega platna in jo obesí v omaro, dokler se Ilijca ne vrne iz mesta.

Čaka dolgo časa, kajti Ilijca hoče vsakokrat, kadar odide v mesto, zaslužiti si kolikorkoli. Pridni deček najde lahko dela, kajti mnogo trgovcev

nima učencev, nekdo pa mora prinesiti vrč vode iz potoka, ki teče ne daleč od mesta. Ilijca ima svoje trgovce, katerim donaša vode, in s tem zasluži včasih cel pijaster*), in za to je mogel nakupiti v onem času marsikaj.

Ilijca se vrne in prinese hlebec kruha, čebule, rdečih jabolk in nekaj brešna. Pozdravi Luca in jej poda stvari, katere naj bi pripravila za kosilo.

Luca ide, vzame iz omare srajco in reče Ilijci :

«Dej, Ilijca, preobleci se, da ti popravim staro srajco in jo operem».

Ilijca hodi sem in tje. Rad bi se preoblekel, a ne ugaja mu, da je Luca v sobi, in ne upa se jej reči — — —

Luca razume Ilijčino zadrego, vzame, kar jej je bil prinesel iz mesta, in stopi na hodnik. Na vratih so bile deske razmaknjene, tako da ga more opazovati skozi razpoklino. Ilijca, ne sluteč Lucine lokavosti, se prične slačiti. Luca nemirno luka zkozi vrata, ker Ilijca ne obrne proti vratom svoje leve rame. Ko pa se obrne, opazi Luca na labudji rami znamenje kakor lešnik. Ilijca še ni oblekel srajce, ampak samó z rokama nameril tako, kakor običajno storimo, predno si jo navlečemo na glavo. Materinsko srcé zadrhti, in Luca odpre vrata. Deček se stresne in si zakrije s srajco prsi, priti-

*) turški denar, 18 vin. avstr. vr., = 40 par.

skajoč z obema rokama. Zeló pa se začudi, ko opazi Lucine oči zalite s solzami. Luca objame Ilijco, prične jokati in ne more v prvem hipu spregovoriti ni besedice.

«Zakaj plačeš, mati? Kaj se ti je dogodilo?» uprašuje jo Ilijca in tudi sam zajoče.

«Ilijca, dete moje.... moje lastno dete! — — Zelen brst mojega srca — moje ljubavi.....»

«Kaj ti je, mati? Povej mi, za Boga!»

Ilijca je še ne razume, ker meni, da se mu laska z milimi besedami. Luca pak mu reče: «Ilijca! Glej znamenje na svoji levi rami. Ti si moje lastno dete! Hodžinica te je odnesla v gradu Pobjavič-bega iz rabljevih rok, izložila te je in fra Ilija te je odnesel v samostan. Ti si moje dete, jaz pa sem tvoja mati! Ti si rešil življenje svoji rodni materi. Bog je dopustil, da mati najde po toliko letih svoje izgubljeno dete, ti pa, da občutiš slast materinske ljubavi, da se topiš v njenih solzah.....»

Mej tem stopi v sobo hodžinica, ogrnjena s starim ogrinjalom zeleno-temne barve; ko pa ju opazi, stegne izpod obleke z barvo od drugega členka do nohtov pobarvane prste, potegne zagrinjalo raz obraz in je odzgoraj privzdigne nad čelo*), upre oči v Ilijco in Luco z onim začujenjem,

*) Turške žene nosijo lice zagrnjeno z „boščem“ (zagrinjalom) takó, da se jeden del potegne raz obraz na prsi, drugi pa privzdigne nad čelo.

kakor da je našla nekaj, česar je že davno in dolgo iskala. Ilijca drži z levo roko srajco, neoblečen, v materinem objemu.

«Glej, Luca, svojega sina! Tu ga imaš! Gledi.....»

S prstom pokazuje na znamenje in reče: «To je ono isto znamenje, ne večje ne manje, na levi rami — — Dà, isto je, turške mi vere! — Glej, tvoje rjavkasto obličje, dvoje očes, — kakor dva oglja, prav kakor ju imaš ti; obrvi zarasle vrh nosa — kakor dve zrasli pijavki, baš kakor jih imaš ti: široko in visoko čelo, baš kakor tvoje — — — »

«Hodžinica! Govori prav tako, kakor pokojni Mato — njegov oče, dokler mu ni sušica izjela grla».

«Dragi Ilijca!» prične hodžinica milo in ljubeznivo govoriti. «Poznaš-li mene, staro hodžinico, ki te je rešila iz rabljevih rok? Glej, pod tem-le ogrinjalom sem te nesla kot malo dete, — nisi bil tedaj niti jeden laket velik, — in te izložila kraj pota. Videla sem fratra in sem si mislila: duhovnik je, pozna Boga, ponese te s seboj. In tako se je tudi zgodilo. Oj, ti se tega ne spominjaš; a bilo je tako. Čuj, Luca, naj govore ljudje tako ali drugače, ali vse se zgodi tako, kakor Bog sodi in hoče? — — Obleci se sinko! Zlati ljubček materin, Bog ti daj zdravje!» konča žena in pomaga Ilijci obleči srajco.

«Tako, ljubček, — opasi se!» reče hodžinica, mej tem, ko mu mati poda rdeč pas.

«Obleci tudi suknjico in s fesom¹⁾ pokrij te črne lase! Jaz pa ti prinesem jedi, da se veselimo, kajti našli smo, kar smo izgubili», reče hodžinica Ajka, zakrije si z zagrinjalom lice in odide proti domu.

Toda ne odide naravnost domov, ampak hodi od hiše do hiše, da pripoveduje vsaki gospodinji čudovito povest o Ilijci. Vsi so že poznali čudodelnega Ilijco, ki je bil rešil Luco; ko pa jim hodžinica pripoveduje, da je Ilijca Lucino pravo dete, čudijo se na moč. Mnogokateri gospodinji je znana ona zmešnjava v Ponjavičevem gradu, in mnogokateri še zveni po ušesih oni žvenket orožja, jok in krik uboge, nedolžne dece, katero je Delipaša iztrgal iz naročja razžaloščenih mater.

Še le ob ikindiji²⁾ pride hodžinica k Luci in jej prinese medene potice, močnate jedi, v posodici pa medice. V robec je bila zavila popolnoma nov svilen pas. Vse to lepo razvrsti po mizi, da uživajo, pas pa poda Ilijci in reče: «Nà, Ilijca! To ti je hodžinica hranila že iz davnih časov. Ko sem te rešila, nisem niti mislila, da te kedaj obdarujem s tem pasom. Toda je že taka tvoja usoda; kar ti je Alah prisodil, to se je moralo zvršiti. — Da bi dolgo živel, Ilijca, v veselje svoji materi in

¹⁾ rdeča turška kapica.

²⁾ ikindija tretja molitev Mohamedancev.

se zdrav opasoval! Da bi postal lep mladenič, in da bi se tvoja mati s teboj vred veselita!»

V veselju preživé dan do večera. Hodžinica objubi, da pride vsak dan k Luci in se nagleda Ilijce.

Drugi dan dohajajo gospodinje, vodeče svoje otroke za roko, v oni del mesta, kjer stanujejo kristijani; ko pridejo do ograje Lucine hiše, lukajo na dvorišče, da bi ugledale čudodelno dete. Ako opazijo Luco, pokliče jo vsaka, upraša po njenem zdravju in reče: «Dej, Luca, pokličí Ilijco, da se ga nagledamo!»

Luca pokliče Ilijco, in ta pride na dvorišče k materi. Gospodinje pa ga gledajo, kakor da ni dete tega sveta.

Preide nekaj časa, in poide tudi oni denar, ki ga je fra Jerko podaril Ilijci; Luca pa je bila še slaba in ni mogla tkati drobne tkanine. Že je Ilijco čestokrat zaskrbelo, odkod da dobi kako paro*), da kupi ono, česar potrebuje. V mestu ne more toliko zaslužiti, prosjačiti pa se mu zdi sramotno. Vendar preskrbuje celo leto hišo z milodari, ker ga ima vse mesto rado; sramuje pa se komu povedati, da živé siromašno.

Nekoč sedi ves zamišljen. Od zadnje peščice moke je zamesila Luca pogačo, in jame ga izpraševati: «Ljubček materin, kaj si se zamislil? Zakaj si se užalostilo, zlato moje dete?»

*) turški denar, $\frac{1}{2}$ vin. avst. v.

«Kako bi se tudi ne žalčstil, mati! Ti si še preslaba, da bi tkala platno, in glej, potrošili smo ves živež. Sram me je prosjačiti. Premišljeval sem že in izmislil sem si to-le: Odidem v samostan in poprosim ujce v ime božje, naj nama pomagajo vsaj tako dolgo, da ti ozdraviš, da moreš tkati».

Luco zazebe nekaj v srcu. Boji se revica, da, ako ide Ilijca v somostan, ga ujci obdržé ondi; odvrtačuje torej Ilijco in pravi:

«Dete moje! Tvoj oče je bil dober mož in je skrbel za vse. Dokler je živel, je skrbel, da ne stradam. Bil je glasovit kovač. Delal je v rudnikih tudi za carstvo*); v onem času pa se je mnogo prislužilo. Mimo tega je razumno varčeval. Ta hišica je njegova dedščina. Tu sva se nastanila; toda dohajal je domov samo ob večjih praznikih. Spominjal se je tudi tebe, ko se niti rodil nisi, zeleno jabolko pod materinim srcem! Pripravil je lep spominček, rekoč: „To naj ima moje dete, naj bode moško ali žensko, da bode imelo kaj glavnice, ko odraste“.

Najedenkrat se je zamotalo. Tvoj pokojni oče se je nahajal v rudniku. Delal je pridno, dasi ga je mučila sušica. Tedaj počí nekega dne glas, da bode klanje v našem mestecu; kar živi, da pogine, ker se bliža Deli-paša. Jamemo bežati. Ostanemo prazna stanovališča. Slednjič se skrijemo

*) namreč: turško.

v opustošeni grad Ponjavič-bega, — same žene z malimi otroki; bile smo kristijanke, a bilo je tudi mnogo Turkinj. Živež dobivamo z begovih pristav, ker se je po ropu tudi beginja z dvema otrokoma skrila v svoj grad. Ti si zagledal v gradu luč sveta, kjer sem te milila in negovala dva meseca. Kaj se je tamkaj dogodilo, povedala ti je že hodžinica. Ugrabijo te iz mojih rok, da te izroče ljudem, ki služijo Bogu. Ko se poleže bojni hrup, vrnemo se vsaka na svoj dom. Vedno pričakujem, da se vrne tudi tvoj oče. Pride pa mi žalostna vest, da mi je mož umrl. Očetov spominek sem čuvala do današnjega dne, v svojih molitvah pa se spominjala tebe, da mi te povrnejo nebesa. Ako se mi kedaj vrneš, da boš imel kaj glavnice; za slučaj pa, da se ne vrneš, obljubila sem, da podarim ta spominek cerkvi, da učinim dobro delo v svoje zveličanje. Sama pa sem se pečala s tkanjem platna in si tako prislužila skorjico kruha».

Ilijca gleda in posluša začudeno. Upraša mater: «Toda, ljuba mati, kje hraniš očetov spominek?»

Luca ustane, pelje Ilijco v kot sobe in mu reče: «Tu-le koplji, sinko!»

Ilijca jame s prsti grebsti zemljo. Najedenkrat začuti železno ročico. Vleče in izvleče bakren kotlič.

«Glej, mati, kزانčič — — težek je, težek!»

Kotlič je bil pokrit s pokrovom, naokoli pa zalit s svincem. Ilijca vzame dleto in kladivo in seka in trga svinec, dokler ne počí. Kotlič je bil do vrha napolnjen s cekini.

Ilijco oblijejo solzé; jame poljubovati očetov spominek.

Vzame iz kotliča cekin, poljubi ga, postavi kotlič tje, kjer je ležal preje, in ga vnovič pokrije s prstjo. Luca gleda, ne zine ni besedice, ampak si misli: «Kaj neki stori deček s toliko cekini, in kam se je namenil s tem jednim cekinom?»

Ilijca odide v mesto in kupi vrečo pšenice in nekaj drobnjavi. Pšenica je bila zeló cena. Ker je ne more nesti, najme si postreščeka, da mu jo ponese domov. Doma jo shrani tamkaj, kjer se je, kakor je bil čul, v onem času shranjevalo blago. V skrinjo strese cekine, vrhu njih pa pšenico. Kotlič obesi na klin in reče materi, naj nikomur ne pripoveduje, odkod da je in kaj da je bilo v njem. —

Dasi je Ilijca vedel, da se trgovskim učencem ne godi posebno dobro, vendar sklène, učiti se trgovini. Jame se torej viti in sukati okoli matere, da jej s svojo nakano ne rani srca in je ne razžalosti.

«Draga mati! Učit se grem trgovini. Pri Avdagi dobim dela, ker potrebuje učenca. Ti pa živiš lahko brez mene, dokler je pod belo pšenico še kaj cekinov; tudi ne odidem v tujo deželo,

ampak ostanem tukaj, kjer se vedno vidiva in poprašujeva po zdravju».

Luca privoli. Ilijca odide naravnost v prodajalnico Avdage, ki je imel mnogo dela in veliko trgovino. Pozdravi ago in mu pové, zakaj da prihaja. Avdagi je to jako po volji, vendar pa reče Ilijci: «Toda vedi, sinko! K trgovini ne spada samo to, da veš, da je tehtnica-kadija (mera-vera), da znaš šteti pare in ceniti blago, ampak tudi, da znaš zanetiti ogenj, cepiti drva, voditi deco, konja pripraviti in nakrmiti, — kratko, da znaš opravljati vsako službo. Premisli torej, hočeš in moreš-li vse tako storiti ali ne, in pridi čez tri dni!»

Ilijca odide domov. Vzame iz skrinje deset cekinov in reče materi, da gre v samostan, da stori dobro delo, da mu Bog dodeli moč vse tako storiti, kakor hoče aga.

Čez tri dni se vrne iz samostana, potem, ko je tamkaj pripovedoval, kaj je sklenil storiti; o kotličku pa molči in pové samo, da je te cekine našel pri materi.

Povrnivši se odide k agi in nastopi službo mesto starega trgovskega pomočnika. Stari pa jame sedaj sam pečati se s trgovino.

Ilijca je vedel, da trgovski učenci živé zelo slabo, in v onem času se je trgovskim in rokodelskim pomočnikom v Bosni godilo zares slabeje nego sužnjem.

Ilijca potrpežljivo prenaša vse. Ker je bil nadarjen in je znal tudi pisati, pošilja ga aga celó na svoja posestva, da tamkaj meri tretjino in ono, kar morajo kmetje dajati svojemu agi.

Komaj minete dve leti, najme aga že tretjega učenca, ki naj opravlja Ilijčine posle. Ilijci odleže, ker se prične pečati s trgovino; ostale posle pa mora opravljati najmlajši, razven aginega rjavca, katerega Ilijca še nadalje oskrbuje in gizdavo opravlja, kadar aga kam potuje. Ko stopi aga na konja, ide Ilijca peš pred njim, dokler ne prideta na določeno mesto. Tedaj prime Ilijca rjavca za uzdo, da ga vodi, nahrani, nazoblje in zopet opravi, kadar hoče aga potovati dalje.

Ilijca potuje s svojim gospodarjem večkrat v Sarajevo, kamor potrebujeta štiri dni. S svojim ago potuje celo dvakrat v Carigrad. In oj, koliko dnij potrebujeta do tjakaj! Pred sto in sto hani*) zjaše aga. Ilijca pa prime konja za uzdo, nakrmi ga in učini agi vsako delo; pred ago dovede konja in vnovič gre peš pred njim.

Ilijca vzraste v postavnega in lepega mladeniča. Luca se preživlja s tkanjem platna, nakupuje za dom, kar in kolikor potrebuje, in še jej preostane toliko, da more vsako leto iti v samostan in postaviti na oltar dar v svojem in Ilijčinem imenu. Potem, ko se je bil šel Ilijca učiti trgovini, ne dotakneta se niti on niti Luca očetovega spominka.

*) Han-a = krčma, gostilna.

Ilijca sklene, sam pečati se s trgovino. Aga mu dá plačilo, podari mu vrhu tega konja in mu reče: «Naučil si se, oskrbovati mojega rjavca; potoval si z menoj na stotine dnij; ná, vzemi si mladega sivca, oskrbuj ga in spominjaj se svojega age!»

Ilijca najme v mestu prodajalnico in otvori trgovino, potem, ko si je nakupil mnogo blaga.

Kakor pravijo: „Lahko se vzdigne nebu pod oblake tudi sokolov mladič, ko so mu jedenkrat vzrastla krila“, tako si tudi Ilijca dan na dan nabira lepih par in razširja trgovino, dokler hrani še očetov spominek.

Dovede si v hišo ženo, materi pa glavno prijateljico, ki naj bi jo nadomeščala pri vsakem poslu.

Svet govori: „Glejte, kaj stori poštenje; Ilijci se steka imetek, kakor voda na mlin!“

Ob svojem času opeša vendar-le Luca. Ilijca pošlje v samostan po fra Ilijo, svojega starega dobrotnika, da mu pripravi ljubo mater na smrt. Luca umré, in pokopljejo jo vrh brega, kjer počiva na veke.

Ilijca pogosti po pogrebu svojega dobrotnika fra Ilijo in mu podá mošnjo cekinov, da jo ponese cerkvi, rekoč: «To bodi za materino dušo!»

Fra Ilija pa jame spraševati, kdo mu je pomogel do tolikega imetka. Ilijca pa sname s klina kotlič, poljubuje ga, zaliva s solzami in reče: «Glej, častiti duhovnik, to je storil kazančič —

dragi spominek, ki mi ga je zapustil oče!» — Ko Ilijca izpové ves dogodek, se fra Ilija globoko zamisli. Ko ga Ilijca zaprosi, naj nikomur ne pripoveduje o kotliču, reče mu fra Ilija: «Ne; nikomur ne bodem pripovedoval o kazančiču; pripovedoval pa bodem o Ilijci Kazančiču, da ga je varovala dobra roka in da je vreden očetovega spominka».

Kmalu potem so govorili ljudje, da se Ilijca prav za prav zove Kazančič. Ko to čuje hodžinica Ajka, izvé o tem celo mesto. Nihče pa ne vé, zakaj da se nazivlje Kazančič in kaj znači oni kotlič, ki visi na klinu. Sedaj je pa kotlič prazen, in izginile so množine blaga; sedaj naj izvé svet, kaj znači le-ta kotlič.

Bog nakloni Ilijci štiri sinove. Najmlajši preživi svoje tri brate. Glej, to je njegova knjiga; na njo je zapisal svojeročno: „Marko Kazančič“. Naučil ga je brati Ilijca. Marko je moj ded. Njegov sin, moj oče, se je zval Jakob; glej, ta knjiga je njegova. Le-ta knjiga je pokojnega pradedu Ilijce; to je sedaj knjiga mojega najmlajšega sina. Ta-le, četrta, pa je moja. Vse tri sinove sem naučil brati stare knjige; vsi trije pa umejo brati tudi hrvaške knjige, v kar bodi hvala Bogu in carju Franji Josipu!»

«Kam pa ste dejali gotovino?» uprašam mojstra.

«Vsa je prešla, brate, še ob času mojega očeta. Nekaj so pobrala dobra dela, nekaj so raz-

delili siromakom, največ pa so ugrabili Turki, in ostal nam je samo le-ta kazančič». — Pokaže na steni stari kotlič in nadaljuje :

«Oče mi je dejal : „Sinko ! Kako bodeš živel brez gotovine ? Pojdi se učiti rokodelstva ; izbiraj pa si po svoji volji !“ — Odgovorim mu : „Postati želim kotlar, ko nas že nazivljajo Kazančiče“. Naučim se rokodelstva, sam pa naučim svoje sinove. Oče mi je zapustil ta dedovski dom, delavne roke in pošteno srce, Isto zapustim tudi jaz svojim sinovom. Naše rokodelstvo pa je boljši kazančič, nego je bil oni praded a Ilijce. Iz našega kazančiča teko vedno pare. — Bog daj, da bi bili moji sinovi bolji, kakor njihov oče ! To je želja, ki jo ponesem s seboj v grob».

Glej, to ti je povest o Kazančičih ! Dal Bog, da bi se dolgo ohranila v spominu in se pripovedovala med ljudstvom !

